

Kulturmiljöpedagogik

- en kartläggning

Centrum för kulturforskning, Växjö universitet

Olle Larsson & Peter Aronsson

Innehållsförteckning

<u>Kulturmiljöpedagogik som utmaning</u>	3
<u>Inledning</u>	6
<u>Syfte och uppläggnig</u>	7
<u>Kulturmiljövården i Sverige – en historisk bakgrund</u>	7
<u>Kulturmiljövården idag</u>	8
<u>Kulturmiljövårdens organisation</u>	10
<u>Kulturarv, kulturmiljö och kulturmiljöpedagogik</u>	10
<u>Kulturmiljöpedagogik vid museer och länsstyrelser – en kartläggning</u>	12
<u>Länsstyrelser</u>	28
<u>Kulturmiljöpedagogik vid museer och länsstyrelser – en kort sammanfattning</u>	34
<u>Vad finns skrivet om kulturmiljöpedagogik?</u>	36
<u>Käll- och litteraturförteckning</u>	39
<u>Bilaga 1</u>	41

Kulturmiljöpedagogik som utmaning

Det sjuder av aktivitet på det pedagogiska området i landets museer. Ett viktigt medel för att levandegöra kulturarvet är att tydliggöra och förmedla de spår i miljön som finns på plats utanför museibygnaden. Det är också ett ofta anfört mål för verksamheten att öka kunskapen om kulturlandskapet för att synliggöra och etablera värden som annars förblir latenta.

Vad vet vi i dagsläget om detta utvecklingsarbets omfattning, inriktning och kvalitet? Riksantikvarieämbetet anslog 2001 100000 kronor för att genomföra föreliggande översikt, som en del i beslutsunderlag för kommande satsningar. Svaret på frågorna kan inom ramen för denna pilotundersökning verka vägledande både för kommande forskningsstrategier på området och konkreta utvecklingsinsatser för kulturmiljövården.

De avgränsningar som gjorts och de metoder som valts gör att bilden ger huvuddrag av de etablerade institutionernas verksamhet i stora drag. Läns museernas och länsstyrelserna har med myndighetsansvar och offentligt uppdrag givits uppdraget att skydda, bevara och levandegöra kulturarvet. Det betyder samtidigt att enskilda kommuners, skolors, föreningars och entreprenörers aktiviteter på området här bara kan anas i den mån de står i samband med länsstyrelsernas och museernas verksamhet. Kartläggningen har huvudsakligen arbetat med enkäter och befintlig litteratur som presenterar, utvecklar eller föreslår metoder samt forskar om kulturmiljöpedagogik.

FD och lektor Olle Larsson med erfarenhet av både skolarbete och kulturmiljöpedagogik vid en av pionjärinstitutionerna på området, Kalmar läns museum, har utfört den inventering av aktörer och litteratur som presenteras nedan. Här ska kort lyftas fram betydelsen av de mer övergripande resultaten för de huvudfrågeställningar som projektet vill bidra till: vad görs och på vilka grunder kan en utveckling av kulturmiljöpedagogiken ske? Hur kan en forskningsstrategi på området utformas?

Låt mig redan inledningsvis slå fast att dessa bägge verksamheter bör utvecklas som två sidor av samma mynt: forskningsinsatserna och utvecklingen av den pedagogiska verksamheten bör parallellt informera varandra. När verksamheten nu tar form med allt större bredd finns en unik möjlighet att bygga in en kraftfull och kreativ relation mellan forskning och verksamhet som kan verka stimulerande och synliggörande.

Men först något om huvudresultaten. Generellt har museerna tagit sig an ett utvidgat pedagogiskt uppdrag med tillförsikt från mitten av 1980-talet. Det traditionella utställningsrummet med den till detta kopplade bevarandet och vårdandet av samlingarna är fortfarande en huvudangelägenhet. Även här förmedlas grundläggande kunskap om drag i kulturlandskapets utveckling.

Former för utomhusaktiviteter rör sig på ett spektrum från skriftlig information över guidade turer till heldagsarrangemang med 'living-history' eller re-enactment innehåll. I alla dessa former finns skolor involverade, och inte minst i de mer ambitiösa pedagogiska aktiviteterna och formerna verkar de vara de huvudsakliga målgrupperna. Kostnaden för detta är dock relativt

hög och har i vissa fall varit avskräckande för skolorna.

Grovt sett så avspeglar de valda epokerna intressefältet för museernas anställda och deras verksamhetsområden: arkeologer levandegör förhistoriska och medeltida kulturlandskap medan etnologerna har en förkärlek för det 'nära förr' som sekelskiftet 1900 kan representera. Stadsmuseerna genomför stadsvandringar.

Målformuleringarna hos museerna visar att de känner till och känner för kulturpolitikens honnorsord. Grunderna för mer preciserade val och strategier är bara i vissa fall redovisade. Över lag har länsstyrelserna en mer myndighetsutövande strategi som kanske framför allt på vår förfrågan låter sig betecknas som kulturmiljöpedagogik. Här är det mindre målsättningar som har med demokratiska värden och tillgänglighet att göra, utan konkreta ekonomiska mål med stimulans till turismnäringen, stöd till lantbruket och styrning av planprocesser som verkar forma horisonten. Några undantag är anmärkningsvärda. Gotland och Dalarna, två län med synliggjorda regionala identiteter redovisar en utvecklad och konstruktiv strategi för att utnyttja kulturmiljövärden för regional mobilisering både inåt och utåt.

Gemensamt för verksamheten i både länsstyrelse och museer är att den bara i ringa mån är utforskad eller ens utvärderad. Med tanke på de ekonomiska investeringar som görs och de grundläggande värden man menar omsätts här, både i ideella termer i skol- och kulturpolitiken och reella i miljövard, biologisk mångfald och upplevelseindustrin (besöksnäring, turism) är detta anmärkningsvärt. Frånvaron av ett reflexivt kunskapsfält runt verksamheten är en del av en större brist. I en ambitiös utvärdering av *Det kulturpolitiska forskningsfältet med inriktning mot barn- och ungdomskultur – finns det?* (Mats Trondman & Charlotta Lebeda, Centrum för kulturforskning, Växjö 2001, under utg) visas på ett frånvarande forskningsfält. De texter som finns är i alltför hög grad skrivna av sektorn själv utan tillräckligt skarpa verktyg för att verka förnyande för förståelsen av vad som görs. Dessutom studeras nästan aldrig effekterna av verksamheten utan desto mer de organisatoriska ramarna. Bara sällan sätts resonemangen in i mer utarbetade och preciserade metodiska och samhällsteoretiska sammanhang. Anslagen till forskning är för små och tillfälliga för att ett forskningsfält som kan stå i självständig, långsiktig och kraftfull och produktiv dialog med verksamhetsfältet helhet (inklusive avnämare, besökare, medborgare, skolbarn). Det undersökta forskningsfältet är bara delvis överlappande med denna studie, men resultaten här motsäger inte att huvuddragen av ett frånvarande forskningsfält och en för svag dialog mellan forskning och verksamhetsfältet också här är fallet.

För både resursfördelande politiker, ambitiösa aktörer och medborgarna är en tydligare bild av vad som görs, effekterna av detta och framtida utvecklingsmöjligheter av största betydelse.

Med utgångspunkt i denna översikt kan följande problemområden urskiljas.

- 1. Fortsatt kartläggning:** Ytterligare aktörer och deras verksamhet: kommuner, skolor, företag och föreningar bedriver kulturmiljöpedagogik. Hur interagerar den med de nu kartlagda och vilka drivkrafter och verksamhetsområden verkar dessa i?

2. **Verksamhetens grundvalar:** Både textbaserad metod och fenomenologisk undersökning kan och bör här tillämpas, men det är av stor vikt att inte det senare lämnas därefter. Alltså bör forskningen om kulturpolitikens målsättningar inte nöja sig med måldokumentens formuleringar utan även studera olika aktörers internalisering, bearbetning och rekonstruktion av egna mer eller mindre självständiga mål: hur ser den kulturarvsrelevanta kulturmiljön ut för aktörer på skilda nivåer? Vilka urval görs, vilka narrativa strukturer infogas dessa i, och vilket kognitivt, normativt och affektivt innehåll skapas?
3. **Kulturmiljöns bruksvärde:** Hur kan detta kulturmiljöns potentialer omsättas i bruksvärden? Vad sker nu och hur kan detta nyttiggöras ytterligare ideellt, i läroprocesser, kommersiellt för besöksnäringar?
4. **Utvecklingspotentialer:** det tycks som om en del väl inte har en särskilt djuplodande rationalitet utan mer är ett uttryck för dels brist på medel, dels brist på kompetens av skilda slag inom organisationerna. Frånvaron av hela historien i kulturmiljövärden skapar svårigheter för ett aktivt historiemedvetande som förmår knyta samman då med nu och framtid. Det gäller både frånvaron av stora delar av den tidigmoderna epoken och 1900-talets historia. Förmodligen skulle här en sammanknytning av kulturgeografisk och politiskt praktisk kompetens på länsstyrelserna med en kulturaliserande sådan vid museerna skapa intressanta utvecklingar. Det är troligt att mötesplatser här behöver skapas för de skilda perspektiv som planläggning, ekonomiskt entreprenörskap och pedagogiska och kulturpolitiska mål ska kunna samexistera och berika varandra inom kulturmiljöpedagogiken.

Inledning

Vid några märkliga stenformationer på ett fält står några turister och läser på en skylt. Den berättar för dem att det de ser framför sig är ett gravfält från järnåldern. Stenformationerna har fantasieggande namn som domarring och skeppssättning.

På en annan plats vandrar en grupp människor genom trånga gränder i en svensk stad. Längst fram går en kvinna iförd en röd jacka. Hon stannar upp med jämna mellanrum och vänder sig då mot den övriga gruppen och pekar med handen mot något. Hon är guide på en stadsvandring och anställd av det lokala museet.

Samtidigt vid en klosterruin många mil längre bort anländer en buss full av förväntansfulla skolbarn. De ska få vara med om en historisk upplevelsedag. Genom en tidsresa skall de förflyttas till medeltiden och där få prova på medeltida hantverk och smaka medeltida mat. Museets personal finns redan på plats med de kläder och övrig rekvisita som behövs för en lyckad dag.

En skylt, en stadsvandring och en historisk upplevelsedag, vad har de gemensamt? Jo, de är exempel på olika typer av pedagogik som bedrivs av museer och länsstyrelser runt om i landet. Kulturmiljöpedagogik är en term som ibland används för att beskriva pedagogisk verksamhet som på något sätt handlar om kulturmiljön. De tre fiktiva exemplen i inledningen syftar till att visa att denna kan se helt olika ut och att man kan lägga in olika betydelser i begreppet kulturmiljöpedagogik. Föreliggande rapport är ett försök att visa på de olika typer av kulturmiljöpedagogisk verksamhet som bedrivs vid svenska museer och länsstyrelser.

Syfte och uppläggning

Denna rapport består av två olika delundersökningar som förenas av det faktum att de på olika sätt handlar om kulturmiljö och kulturmiljöpedagogik. Den första delen utgörs av en kartläggning av de olika typer av kulturmiljöpedagogik som i skrivande stund bedrivs vid svenska museer och länsstyrelser, medan den andra delen av rapporten är en översikt över den litteratur som finns som på något sätt handlar om pedagogik i kulturmiljöer. De olika delarna kommer att presenteras utförligare längre fram i rapporten.

Jag har lagt upp texten på så vis att jag efter denna korta inledning kommer att ge en kort översikt över kulturmiljövårdens utveckling i Sverige från 1600-talet och fram till idag. Sedan kommer ansvarsfördelning mellan olika myndigheter och centrala begrepp kommer att behandlas. Det blir här viktigt att framför allt diskutera olika betydelser och innebörder av termen kulturmiljöpedagogik. I det följande presenteras de olika kartläggningarna i två avsnitt som båda avslutas med korta sammanfattningar. En summering av resultaten och strategier för framtiden görs i ett separat kapitel först i rapporten.

Kulturmiljövården i Sverige – en historisk bakgrund

Vården av kulturmiljön ingår i den verksamhet som handlar om att bevara, vårda och levandegöra vårt kulturarv. I kulturminneslagen fastslås att ansvaret för detta arv delas av alla. En stor och viktig fråga är vad som skall bevaras till kommande generationer. Vid olika tidpunkter i historien har denna fråga fått olika svar.

Intresset för det förflutna har sannolikt alltid funnits hos människan. Kanske beror detta på ett tidlöst behov av att veta vem man är och var man kommer ifrån. För svenskt vidkommande finner vi rötterna till dagens moderna kulturminnesvård under 1600-talet. Sverige var stormakt och det gällde att med hjälp av historien förse landet med ett storslaget förflutet. Redan under detta århundrade möter vi de första ansatserna till dokumentation, forskning och lagskydd av fornlämningar. Johannes Bureus utsågs 1630 tillsammans med två kollegor till riksantikvarier med uppgift att inventera fornminnen. Från detta år kommer också den första bevarade instruktionen för antikvarier i Sverige. Intresset för fornminnen kom också till uttryck i den instruktion för lantmäteriet som uppmanade lantmätarna att markera fornlämningar på sina kartor. Den första fornminneslagen såg dagens ljus 1666 och skyddade alla fornlämningar på krono- och skattejord. Adeln förutsattes ta hand om de lämningar som fanns på frälsejord. Genom bildandet av ett antikvitetskollegium i Uppsala 1667 började forskningen kring de svenska antikviteterna. 1600-talet var således ett gyllene århundrade för kulturminnesvården i Sverige.

Under det följande århundradet avtog intresset för fornlämningar för att åter blossa upp kring sekelskiftet 1800. I samband med att skiftesreformerna genomfördes i delar av landet, utfärdades ett cirkulär 1805 som betonade vikten av att bevara fornlämningar i samband med skiftena. I slutet av 1820-talet, närmare bestämt 1828 utkom en ny fornminnesförordning. Denna visade sig vara kraftlös och ersattes därför av en ny förordning 1867. I denna

förklarades alla fasta fornlämningar, i egenskap av minnen av de forntida invånarna i riket, vara skyddade enligt lag. Nu skapades också bestämmelser för vad som gällde när någon ville ta bort eller flytta en fornlämning. Tillstånd för denna typ av aktiviteter utfärdades av Vitterhetsakademien.

Den förordning som utfärdats 1867 visade sig vara otillräcklig och ersattes därför av en ny lag 1942. Nu blev alla fornlämningar skyddade enligt lag och fick rätt till ett skyddsområde. Det fastställdes också att den som ville ta bort eller på något annat sätt göra åverkan på en fornlämning först skulle bekosta en vetenskaplig arkeologisk undersökning av denna. Man brukar säga att denna lag tillsammans med den samverkan mellan fornminnesinventeringen och utgivandet av den ekonomiska kartan som beslutades 1937, utgör grunden för den moderna arkeologiska kulturminnesvården i Sverige. Nu blev det möjligt att systematiskt bevaka fornlämningarna. Denna lag kompletterades 1988 då alla antikvariska skyddsinstrument slogs samman till en kulturminneslag.

Innan beslut fattades om en kulturminneslag, diskuterade man om kulturmiljövården kunde ha behov av att kunna inrätta reservat för att säkra kulturmiljön. Istället för att inrätta reservat, bestämde man att kulturmiljön skulle beaktas i den allmänna samhällsplaneringen. 1987 års naturresurslag samt plan- och byggnadslagen fungerar styrande för samhällets planering och utveckling av landskapet. Kulturminneslagen värnar om kulturmiljövårdens kärna, dvs de lagskyddade objekten och deras närmiljö, medan planlagstiftningen skall tillgodose de övergripande kulturmiljöintressena.

Kulturmiljövården idag

Begreppet kulturmiljövård ersatte 1988 termen kulturminnesvård. Det senare ansågs allt för mycket associera till den ålderdomliga delen av kulturarvet. Kulturmiljövård skall istället förstås som vård av hela den av människan skapade miljön. I detta ligger också en utvidgad syn på vad som skall bevaras. Det handlar inte enbart om vård och bevarande av enskilda fornlämningar och byggnader utan om samlade miljöer, helheter.

I den proposition angående målen för kulturmiljövården som kom 1988 fastslogs följande. Kulturmiljövården skall:

- bevara och levandegöra kulturarvet
- syfta till kontinuitet i utvecklingen av den yttre miljön
- främja den lokala identiteten
- möta hoten mot kulturmiljön
- bidra till att öka medvetenheten om estetiska värden och historiska sammanhang.

Man framhåller att kulturmiljövården måste ha stöd av den allmänna opinionen för att bli framgångsrik. Det blir därför viktigt att levandegöra kulturarvet.

Dessa tankegångar återkommer i förstärkt form i 1996 års kulturpolitiska proposition. Här anges att ett av målen är att bruka och bevara kulturarvet. Detta är ett viktigt mål för såväl arkiv, bibliotek, museer samt de institutioner som sysslar med kulturmiljövård. Att jämföra ut skillnader mellan olika grupper när det gäller bevarandet och tillgången till kulturarvet, liksom att stärka intresset för kulturarvet och öka medvetenheten om dess betydelse för samhället är andra viktiga mål som anges i propositionen.

De nu gällande formuleringarna framgår av Regeringens proposition 1998/99:114, *Kulturarv – kulturmiljöer och kulturföremål*

Mål för verksamheten inom kulturmiljöområdet sammanfattas i kapitel 4:3

ett försvarat och bevarat kulturarv,

ett hållbart samhälle med goda och stimulerande miljöer och med kulturmiljöarbetet som en drivande kraft i omställningen,

allas förståelse, delaktighet och ansvarstagande för den egna kulturmiljön,

nationell och internationell solidaritet och respekt inför olika gruppers kulturarv.

Målen vrider sig i vissa avseenden relativt snabbt från föregående års betoning på den lokala identiteten och levandegörandet till att försvara och bevara för hållbarhet och multikulturell delaktighet och kommunikation. Samtidigt finns det ett kontinuerligt drag av en målrationalitet som bara kan uppnås om kunskap och (gott) bruk sprids och skapar delaktighet. Bevara och bruka, sprida kunskap om kulturarvet till alla är prioriterade mål för såväl arkiv och bibliotek som museer och andra kulturmiljövårdande institutioner. Detta innebär således att pedagogiken bör vara en viktig del av verksamheten inom dessa institutioner. Vem eller vilka är det då som ansvarar för kulturarvet och kulturmiljövården i Sverige?

Kulturmiljövårdens organisation

Ansvar för den svenska kulturmiljövården är fördelat på nationell, regional och lokal nivå. Det övergripande ansvaret för frågor rörande kulturmiljövård och kulturarv ligger hos Riksantikvarieämbetet, RAÄ. Man ansvarar nationellt för skydd, vård och levandegörande av landets kulturmiljöer. På det regionala planet ansvarar länsstyrelserna tillsammans med läns museerna för handhavandet av kulturmiljöfrågor i länet. Lokalt är det kommunerna som är den grundläggande instansen för att tillvara ta kulturmiljövårdens intressen. Alla kommuner skall ha översiktsplaner som visar hur man avser att använda sin mark och hur detta kommer att påverka kulturmiljöerna. På såväl det regionala som det lokala planet finns kulturmiljöprogram.

En fullständig kartläggning av kulturmiljöpedagogik i Sverige skulle kräva att verksamheten på samtliga nivåer togs med i undersökningen, inklusive skolor och tursim. Av tidsmässiga skäl har detta dessvärre inte varit möjligt. Tyngdpunkten i denna kartläggning ligger på den kulturmiljöpedagogiska verksamheten som bedrivs vid läns museer och länsstyrelser. Några statliga museer har tagits med i undersökningen samt de miljöer som sorterar omedelbart under RAÄ, det vill säga Birka, Glimmingehus, Gamla Uppsala och Eketorp.

Innan själva kartläggningen presenteras måste emellertid några centrala begrepp diskuteras.

Kulturarv, kulturmiljö och kulturmiljöpedagogik

Att definiera begrepp är alltid besvärligt. Man skulle sannolikt kunna ägna många sidor åt att definiera och problematisera begreppen kulturarv, kulturmiljö och kulturmiljöpedagogik. Det skall vi inte göra här. Vad gäller de två förstnämnda skall jag nöja mig med att ange hur de används i denna rapport. Begreppet kulturmiljöpedagogik som är centralt för hela kartläggningen kommer att ägnas större uppmärksamhet. Syftet är inte att en gång för alla fastslå vad detta begrepp innebär. Istället skall jag diskutera vad kulturmiljöpedagogik kan vara. Kartläggningen får sedan visa vilka olika typer av kulturmiljöpedagogik som bedrivs vid de olika institutionerna som deltagit i undersökningen.

Begreppet kulturarv är överordnat begreppet kulturmiljö. I kulturarvsbegreppet innefattas alla de traditioner och värden som vi mer eller mindre oreflekterat tar över från tidigare generationer. Kulturarvet omfattar dels materiella delar som konkreta föremål, byggnader och fornlämningar, dels immateriella komponenter som traditioner, myter, seder och bruk.

Med kulturmiljö avses vanligen hela den miljö som formats av människan genom årtusendena. Det handlar således om allt från stenåldersboplatser, bronsåldersgravar, fossila åkrar och medeltida kyrkor till nutida villaområden, varuhus, vägar etc. Kulturmiljövårdens uppgift är att värna de olika kulturmiljöerna. Som tidigare nämnts handlar det inte längre enbart om att vårda enskilda objekt. En ny bevarandesyn började göra sig gällande redan under 1970-talet. Begrepp som helhet, sammanhang och landskap betonas.

Hur skall vi då tolka innebörden av begreppet kulturmiljöpedagogik? Vi ser att ordet består av två huvudkomponenter; kulturmiljö och pedagogik. Utan att närmare gå in på problemet med att definiera begreppet pedagogik, kan vi anta att det handlar om någon form av pedagogisk

aktivitet kopplad till kulturmiljön. Jag menar att begreppet kulturmiljöpedagogik kan förstås som:

- en pedagogisk verksamhet som syftar till att öka människors kunskaper om och förståelse för de värden som finns i kulturmiljöer av olika slag. Kulturmiljön blir här ett mål i sig.
- en pedagogisk verksamhet som äger rum i en kulturmiljö för att levandegöra det förflutna. Publiken kan vara elever, barn, vuxna, turister, företagsledare etc. Här fungerar kulturmiljön som ett medel för att sprida kunskap om det förflutna.

Formerna för den kulturmiljöpedagogiska verksamheten kan variera. Vi kan tänka oss följande metoder:

- Skyltning av fornlämningar, framtagande av informationsmaterial, föreläsningar och kurser etc. Dessa aktiviteter behöver inte men kan äga rum i kulturmiljöer.
- Guidningar och visningar av kulturmiljöer, stadsvandringar etc.
- Upplevelsepedagogik med hantverk, matlagning, drama etc. som äger rum i en kulturmiljö.
- Skolundervisning där kulturmiljöer på olika sätt kommer till användning.

Pedagogiken är således i varierande grad aktiv eller passiv, direkt eller indirekt.

Den presentation av kartläggningen av den kulturmiljöpedagogiska verksamheten som nu följer får visa vilka olika former denna kan ha och hur de tillfrågade institutionerna uppfattar termen kulturmiljöpedagogik.

Kulturmiljöpedagogik vid museer och länsstyrelser – en kartläggning

Syftet med följande översikt är att ge en bild av de olika typer av kulturmiljöpedagogik som bedrivs runt om i landet. Undersökningen gör inte anspråk på att vara heltäckande då den endast omfattar landets läns museer, länsstyrelser, några statliga museer samt de miljöer som förvaltas av RAÄ. Många institutioner och aktörer står således utanför denna kartläggning. Anledningen till detta är att jag haft en mycket begränsad tid till mitt förfogande för att genomföra denna kartläggning och en avgränsning var då nödvändig. Jag valde därför att koncentrera mig på läns museer och länsstyrelser och sedan komplettera med några andra institutioner. Ytterligare en begränsning är att alla tillfrågade institutioner inte inkommit med informationsmaterial. Detta är emellertid ett mindre problem då bortfallet inte varit särskilt stort.

Kartläggningen baserar sig på de enkätsvar som inkommit från de olika institutionerna. Ett problem som kan uppstå vid denna typ av materialinsamling är att den som besvarat enkäten själv avgjort vad som skall beskrivas som kulturmiljöpedagogik eller ej. Detta gör att vissa institutioner klassat en del verksamheter som kulturmiljöpedagogiska som av andra utelämnats i enkätsvaren. Det föreligger således olikheter mellan de olika institutionerna avseende vad som skall beskrivas som kulturmiljöpedagogik och ej. Detta visar att det ingalunda råder någon konsensus kring hur begreppet kulturmiljöpedagogik skall tolkas och vad det skall innehålla.

Nedan kommer verksamheten vid respektive museum och länsstyrelse kortfattat att beskrivas. Detta kan ge ett katalogartat intryck men jag tror att detta är det bästa sättet för att konkret visa vilken typ av verksamhet som bedrivs vid respektive institution. Presentationen sker i bokstavsordning och börjar med museerna. Fokus kommer att ligga på verksamhetens form, miljöer, målgrupper och målsättning. Efter genomgången kommer några sammanfattande reflektioner att göras.

Arbetets museum – Norrköping

Den största delen av den pedagogiska verksamheten vid Arbetets museum går åt till att visa museets utställningar. En liten del handlar emellertid om att visa den fastighet som museet är beläget i, det vill säga ett gammalt spinneri. Publiken får då en genomgång av industrialismen, vattenkraftens betydelse och även stifta närmare bekantskap med de människor som arbetade inom textilindustrin. Man talar också om spåren av denna verksamhet. Lärarna erbjuds fria visningar innan de kommer med sina skolklasser.

Birka

Birka är en av landets viktigaste kulturmiljöer och man bedriver också pedagogisk verksamhet. Under hösten 1999 och våren 2000 utvecklades ett nytt pedagogiskt program bestående av två delar. Den ena riktade sig mot allmänheten medan det andra anpassades efter önskemål och behov hos besökande skolklasser. Under våren producerades också en film om Birka som visas i museets hörsal. Filmen är en sammanställning av de Birkaprogram som visats i SVT.

De pedagogiska programmen består av olika typer av visningar. Man erbjuder besökarna exempelvis Birkavisning, Temavisning, Sagostund och Barnvisningar. År 2000 besöktes Birka av 68 421 personer. Av dessa var 9 156 skolbarn i olika åldrar. Samtliga museilärare på platsen är utbildade arkeologer.

Skolprogrammen innehåller olika visningsalternativ. Man erbjuder allmänna visningar men också olika temavisningar som t ex Oden och Ansgar, Asar och Vaner, Mat i Birka, Barnen i Birka, Arkeologi, Sagostund och Hantverk. Innan besöken genomförs förses skolorna med förberedelsematerial. Åldersmässigt omfattar skolvisningarna alla stadier från förskola till gymnasium och komvux. Förskola och lågstadium utgör omkring 30 % av besökarna, mellanstadiet 50 % medan högstadium, gymnasium och komvux utgör ca 20 %. Dominerar gör mellanstadiets årskurs 4.

Blekinge museum - Karlskrona

Den kulturmiljöpedagogiska verksamheten vid Blekinge läns museum består av flera olika delar. Personal från museets kulturmiljöenhet medverkar vid olika typer av utbildningar. Det handlar om kurser i fysisk planering vid Högskolan, lärarfortbildning samt undervisning vid några av länets folkhögskolor. Man deltar även i kursverksamhet för kyrkans och skogsvårdsstyrelsens personal och även i fortbildning inom kommunerna. Dessutom medverkar man i den så kallade UID-verksamheten som är knuten till EU-stödet till odlingslandskapets kultur- och naturvärden. Man håller även kulturhistoriska vandringar och föreläsningar för föreningar och allmänhet. Under 2001 kommer museipedagogen att hålla regelbundna vandringar med 1700-talsteman.

I den kulturmiljöpedagogiska verksamheten används såväl stadsmiljöer som kulturlandskapsavsnitt och fornlämningsmiljöer. Kronologiskt sträcker sig verksamheten från forntiden till 1900-talet. Exempel på olika teman som erbjuds är Järnåldersliv på Valshall (rekonstruerat järnåldershus), 1700-talets Blekinge, Barn förr och Blekinges kustkultur. Genom vandringar längs Förkärlaleden får barnen lära sig att se spåren efter människan i landskapet.

Verksamheten riktar sig främst till barn och ungdomar från förskola upp till gymnasiet. Studenter och lärare tillsammans med lant- och skogsbrukare samt den intresserade allmänheten är andra viktiga målgrupper.

Verksamhetens omfattning varierar, men man når omkring 500-1000 personer årligen.

För verksamheten är den folkbildande funktionen grundläggande. Att ge kunskap om kulturarvet till barn och ungdomar ser museet som en av sina främsta uppgifter. Man betraktar kulturmiljövårdsarbetet som en integrerad del av museets övriga verksamhet.

Bohusläns museum – Uddevalla

På Bohusläns museum delar man in den kulturmiljöpedagogiska verksamheten i en aktiv och en passiv del. Den passiva delen handlar om framtagande av informationsskyltar, guideböcker etc. som informerar om olika kulturmiljöer. Den aktiva delen innefattar guidade visningar och olika evenemang i anslutning till olika kulturmiljöer. Inom såväl den aktiva som den passiva delen har

museet en omfattande verksamhet.

Under det senaste decenniet har omkring 100 besöksmål försetts med skyltar genom museets försorg. Det rör sig om olika typer av miljöer som t ex fornlämningar, byggnader, kyrkor, vägar etc. Det handlar också om platser som har sägner knutna till sig.

Målgrupperna för skyltarna varierar. Skyltarna inom projektet ”Hällristningsresan” vänder sig till en intresserad allmänhet. Den tänka publiken är av såväl svensk som utländsk härkomst. Det så kallade ”Blå Skagerack-projektet” vänder sig till båtturister. För båda projekten har guideböcker tagits fram. Projektet ”Ekomuseum gränsland” vänder sig till både lokalbefolkning och turister.

I det aktiva mötet mellan pedagog/guide och publik i en kulturmiljö, har man under de senaste åren arbetat mycket med kusten. I projektet ”Britta” följer två pedagoger, en med biologisk och en med etnologisk bakgrund, med skolfartyget Britta som bedriver lägerskoleverksamhet för skolelever. Strandhugg görs vid några av de miljöer som valts ut inom ramen för projektet ”Blå Skagerack”. I projektet ”Ösvärdar” har ortsbor i skärgården fått undervisning av museet för att kunna fungera som lokala guider. Hittills har 25 personer utbildats. Inom projektet ”Ekomuseum gränsland” planeras dramatiserade vandringar i Strömstad då historiska händelser spelas upp. På museet i Vitlycke genomförs regelbundna visningar av hällarna under sommarhalvåret. Här genomförs också nattvandringar och lägerverksamhet under den varma årstiden. Vid Skalbanksmuseet görs regelbundna guidningar i kultur- och naturmiljön. Inom ramen för projektet E6 vill man informera och levandegöra de arkeologiska undersökningar som bedrivs i anslutning till motorvägsbyggandet. Skolbarn får delta i grävningarna, ortsbor informeras, utställningar görs etc.

Museet vill fungera som en resurs för skolorna och även bidra till utvecklingen av turistnäringen. Den folkbildande verksamheten är viktig. Man vill bevara objekten och göra dem synliga för besökaren.

Dalarnas museum - Falun

Att döma av verksamhetsberättelsen äger det mesta av den pedagogiska verksamheten rum inne på museet. Avdelningen för kulturmiljövård har emellertid bedrivit en del pedagogisk verksamhet. Man samverkar med hembygdsföreningar, församlingar, kommuner, länsstyrelsen och RAÄ. Kulturmiljöarbete bedrivs i hela länet. Det handlar om besiktningar, samråd, dokumentation, rådgivning, antikvarisk kontroll, information och pedagogisk verksamhet. Målet med verksamheten är att föra ut kunskaper om historia, bebyggelse och kulturlandskap för att få en ökad förståelse för kulturmiljövården. Man vill engagera och entusiasmera människorna i Dalarna för att stärka hembygdskänslan lokalt och regionalt. En särskild tyngdpunkt läggs därför på upplevelsebesök och stadsvandringar. Man arbetar med att utveckla ett Ekomuseum kring Falu gruva och Kopparbergslagen. Under året utarbetades texter till sex kulturhistoriska cykelturer inom ekomuseet.

Många grupper och organisationer har vänt sig till museet med önskemål om information, visningar, föredrag, stadsvandringar etc. Aktiviteter som t ex stadsvandringar i Falun och

bussturer har genomförts.

Avdelningen för arkeologi medverkade vid framtagandet av ett museipaket till basutställningen ”Jakten på den försvunna tiden”. Dessutom medverkade man i kurser samt visningar av ovannämnda utställningen då även praktiska aktiviteter genomfördes. Man har även deltagit i arkeologiska kurser för lärare. Utgrävningar tillsammans med amatörarkeologer har genomförts. Visningar av utgrävningsplatser för allmänheten har genomförts.

Eketorps borg

I Eketorps borg bedrivs kulturmiljöpedagogisk verksamhet. Man har fasta visningar varje dag under högsäsong men tar även emot grupper av olika slag, såväl vuxna som barn. De museilärare som genomför guidningarna är arkeologer.

Man kan även boka temabesök. Man arbetar då praktiskt med exempelvis mat eller textil. Under högsäsong är fornverkstaden öppen varje eftermiddag. Här kan man arbeta med lera, spinna, bereda skinn etc. På Eketorp finns också en rekonstruerad kastmaskin efter medeltida förebild. Denna kan man få vara med och pröva. Om någon har projektidéer då forntid och nutid kan kopplas samman, erbjuder sig personalen att diskutera fram ett lämpligt tema. Det finns möjlighet för skolklasser att övernatta i borgen. Vidare erbjuder man även lägerskola samt natur- och kulturmiljövandringar.

Under sommaren hålls även föreläsningar samt kultur- och musikevenemang i borgen.

Ekomuseum Bergslagen

Ekomuseet bedriver kulturmiljöpedagogik i olika miljöer. Som exempel kan nämnas att man ersatt traditionella guidningar med egna ”pjäser” i gruvmiljö på Flogberget och i bruksmiljö i Ramnäs. Ofta förekommer interaktion med publiken. I gruvan behandlas publiken som om de vore potentiella aktieköpare år 1895 och visas runt och informeras av gruvans förman.

Skolverksamhet bedrivs då eleverna aktiveras genom matlagning och andra aktiviteter.

Gamla Uppsala

I Gamla Uppsala visas fornlämningsområdet och fynden från de stora kungagravarna och omgivningarna. Visningar äger rum dagligen under högsäsong och man har helgöppet fram till december. Man erbjuder även skraddarsydda visningar enligt särskilda önskemål. I museet får man stifta bekantskap med myterna kring platsen och också ta del av arkeologers och historikers tolkningar av denna. Fantasieggande föremål visas. Se högarna, möt en kung i förgylld hjälm och beundra den silverskatt som hittades 1891!

Gotlands fornsal (Länsmuseet på Gotland) – Visby

Museet bedriver kulturmiljöpedagogisk verksamhet. Inom ramen för projektet ”Tidsresan”

erbjuds historiska tidsresor på platser i skolornas närhet. I dagsläget kan man emellertid inte erbjuda alla skolor på Gotland att ta del av denna verksamhet. Man arbetar med stenåldern, vikingatiden, medeltiden och sekelskiftet 1800-1900. Nyckelorden för verksamheten är historia i närmiljö och samverkan skola-museum-hembygdsförening. Inläringen är upplevelsebaserad och barnen får uppleva historien med alla sinnen. Hantverk, matlagning etc är viktiga inslag i pedagogiken. Genom att resa i tiden vill man stärka känslan för den egna hembygden och öka kunskapen om densamma. Det handlar även om att ge perspektiv på vår egen tid. Museet deltar även i medeltidsveckan.

Glimmingehus – Hammenhög

Vid Glimmingehus bedrivs olika pedagogiska aktiviteter med anknytning till borgen och speglar den sena medeltiden. Målgrupperna är förskolor, skolor, olika grupper och allmänheten. Olika grupper erbjuds specialsydda program enligt önskemål. Bland aktiviteterna kan nämnas borgvandringar, sägenvandringar, rollspel, medeltida jul och medeltidsfestival. Eleverna kan även få prova medeltida matlagning och hantverk. Man erbjuder även fortbildningar för lärare.

Under 2001 har man tilldelats pengar som skall finansiera en museipedagogtjänst på heltid. Detta innebär att utbudet kan ökas och att man kan börja med uppsökande verksamhet gentemot skolorna. Man vill förmedla kulturmiljöpedagogiskt tänkande som ett naturligt inslag i undervisningen.

Utvärderingar av verksamheten har gjorts av University of Surrey. De har studerat besökarens upplevelse av tidstypiskt klädda museilärare. Dessa undersökningar kommer att fortsätta under sommaren 2001.

Hallands läns museer – Halmstad och Varberg

Den kulturmiljöpedagogiska verksamhet som bedrivs av läns museet utgörs av stadsvandringar, utbildningsinsatser i samband med miljöstudier samt föreläsningar. Stadsvandringarna som anordnas av läns museet äger rum i Halmstad. Man visar såväl innerstadsmiljöer och industrimiljöer som miljöprogramsområden.

Utbildning angående miljöstudier riktar sig till brukarna (bönderna) och har arkeologisk eller kulturgeografisk inriktning.

Den pedagogiska verksamheten har inte så stor omfattning. I Halland ligger denna uppgift främst på museerna i Halmstad och Varberg.

Målet med verksamheten är att öka förståelsen för och kunskapen om kulturmiljön och dess värden.

Museet i Varberg startade ett "Levande fästningsprojekt" 1995. Det handlar om dramatiserade visningar av fästningen. Målgrupperna för de dramatiserade visningarna är familjer. Man genomför en resa i tiden från 1298-1998. Under resan möter besökaren historiska, kända eller okända, personer. Syftet är att väcka intresse hos barn och vuxna för Varbergs historia. Dessa tidsresor genomförs under juli månad. Man erbjuder även mer traditionella visningar. Man gör en tidsresa genom sju sekler och får då hela fästningens historia

berättad för sig. Visningarna anpassas till såväl vuxna som barn. Man erbjuder speciella barnvisningar som leds av en gycklare (Barnens fästning, 5-10 år, tid: 1600-tal). Man erbjuder också introduktioner och fortbildningar för lärare och personal. Under juli arrangerades också spökvisningar vid midnatt.

Målgrupperna för visningar av museet, fästningen och stadsvandringarna är elever från förskola till gymnasium, vuxenutbildning och universitetsstuderande. Även lärare, företag och föreningar har visat intresse.

Inte bara fästningen utan också andra miljöer används. I Äskhult har man arbetat med att levandegöra odlingslandskapet och interiörer från tiden omkring 1825. Föredrag har också hållits om bondeliv och odlingslandskap.

Hälsinglands museum – Hudiksvall

På grund av långtidssjukskrivning och bristande ekonomiska resurser saknas resurser för mer omfattande pedagogisk verksamhet sedan två år tillbaka. Den pedagogik som bedrivs idag handlar om förhandsbokade visningar av museet eller tematiska visningar med utgångspunkt i museets utställningar och samlingar.

Jamtli Jämtlands läns museum – Östersund

Historieförmedlingen vid Jamtli historieland har fem ledstjärnor. Historien skall vara underhållande. Historien skall hjälpa generationer att mötas. Historien som förmedlas skall vara ”på riktigt”. Historien skall upplevas, besökarna ska själva delta. Historien skall locka till gemenskap. Jamtli är ett friluftsmuseum och de byggnader som finns har flyttats till platsen. Här levandegörs tio olika gårdsmiljöer som kronologiskt sträcker sig från 1780-tal till 1930-tal. I varje gård finns aktörer som lever sig in i den tid som skall speglas på gården. Drama är ett viktigt inslag. Tidsresor och historievandringar används och nyckelorden är lek, fantasi och inlevelse. ”Det handlar om att höra, röra, göra.”

Barn och ungdomsverksamheten riktar sig till alla åldrar, från riktigt små barn i den öppna förskolan till tonåringar.

Man uppmuntrar också skolklasser ute i landet att göra tidsresor i den egna närmiljön istället för inne på Jamtli. Lämpliga platser för lokala tidsresor kan vara fornlämningar eller andra kulturmiljöer. Museet tillhandahåller fortbildning då man lär ut tidsresemetodikens grunder, ger tips på aktiviteter och rekvisita samt visar hur man som lärare hittar lokalt faktamaterial att utgå ifrån. Från museet finns det möjlighet att låna sk museilådor med rekvisita kring olika teman.

Under 1999 och 2000 har läns museet genomfört projektet närmiljö i skolan. Inom ramen för detta projekt skall eleverna studera sin lokala historia för att därigenom stärka sin lokala och regionala identitet. Eleverna undersöker och forskar kring olika företeelser i den lokala närmiljön.

En del studier och utvärderingar finns.

Jönköpings läns museum – Jönköping

Sedan 1989 har Jönköpings läns museum bedrivit praktisk pedagogisk verksamhet riktad till skolan. Detta har gjorts vid sidan av de vanliga visningarna av utställningar. De första åren handlade det mest om stenålder men successivt har man byggt upp lektioner/program kring stenålder, vikingatid, medeltid och 1800-talets bondesamhälle/sekelskifte. 1999 genomfördes 344 lektioner á 80 minuter, 4 ½ timmar för 6600 elever och 600 lärare/föräldrar. Merparten av grupperna är i åldern 7-12 år. Högstadiet är sämre representerat än gymnasiet. Idag är 2 ½ tjänster på heltid engagerade i verksamheten.

Målen med verksamheten delas in i sex punkter. Man vill skapa ett intresse för kulturhistoria och museer och vara ett stöd och komplement till skolan arbete med historia. Man vill också ge eleverna en del av deras lokala historia som aldrig nämns i läroböckerna. Verksamheten som bedrivs skall vara praktisk och konkret. Eleverna skall göra saker. Man vill att eleverna efter besöket skall tycka att det varit roligt och att de varit med om en positiv upplevelse. Slutligen vill man också vara ett museum för hela länet.

Museets lektioner består av fyra delar. Man inleder med en visning av basutställning/friluftsmuseum/hembygdsgård/fornlämning eller liknande. Sedan går man igenom de praktiska uppgifter som skall göras varefter man låter eleverna jobba praktiskt. Dagen avslutas med en gemensam avslutning och sammanfattning.

15-20 % av lektionerna genomförs på elevernas hemmaplan. Framför allt sker detta i samband med den årliga museiveckan då museet besöker en ny kommun varje år. Då träffar man klasser vid förhistoriska lämningar eller hembygdsgårdar. Dessa träffar är kombinationer av visningar och praktiskt arbete.

Ett antal av stenålderslektionerna sker ute i länet. Det är emellertid sällan man väljer en plats med lämningar från stenåldern. Tillgängligheten för elever och personal är avgörande vid valet av plats. Idealet är en å- eller sjöstrand.

Höst och vår arbetar man utomhus från april till början av oktober. Resten av året sker undervisningen inomhus i museets pedagogiska verkstad.

Sedan hösten 1999 har man tillsammans med personal från läns museet i Kalmar arbetat i Vetlanda kring den medeltida ruinen i Hultaby. Man har då gjort en upplevelsedag år 1363. 20 upplevelsedagar med åk 3-5 har genomförts. Projektet har varit mycket uppskattat och fortsätter därför under 2001.

Hultabyprojektet har fört med sig att man nu planerar att genomföra upplevelsedagar i Eksjö stad kring nödåret 1868. Dessa skall genomföras i maj 2002.

Kalmar läns museum – Kalmar

Vid Kalmar läns museum bedrivs sedan 1985 en mycket omfattande kulturmiljöpedagogisk verksamhet. För museet står kulturmiljön och den lokala historien i centrum. I samarbetet med skolorna står museet för kunskap och fakta. Centrala begrepp för museets kulturmiljöpedagogiska verksamhet är elevernas egen forskning och utnyttjandet av alla sinnen. Under de upplevelse- eller rollspelsdagar som museet ansvarar för blandas teori med praktiska

aktiviteter, drama och rollspel. Museet kommer ut till eleverna. Vid en kulturmiljö i elevernas närhet får eleverna uppleva sin lokala historia. Varje dag har ett speciellt scenario för den speciella platsen. Museet tillhandahåller rekvisita i form av matlagningsutrustning, vapen, redskap etc. Man lägger stor vikt vid att föremålen skall vara mycket tidstrogna. Under treårsperioden 2000-2002 innehar Kalmar läns museum regeringens nationella uppdrag inom museiområdet för att vidareutveckla barn och ungdomsverksamheten med utgångspunkt i den lokala historien och kulturmiljön.

Verksamheten inom den pedagogiska enheten ATH (Alla Tiders Historia) spänner kronologiskt över forntiden, medeltiden och sekelskiftet 1900. Målgrupperna är främst skolor men man bedriver också kulturmiljöpedagogisk verksamhet för en större allmänhet. Skolverksamheten omfattar förskola, grundskola, gymnasieskola och annan vuxenutbildning. Speciella försöksverksamheter är Magiska tidsresor med 6-9-åringar samt Historiska rollspel med tonåringar. Dessutom bedrivs pedagogisk verksamhet i Salvestaden som förra året hade 30 000 besökare.

Omfattningen av verksamheten är imponerande. Under år 2000 genomfördes 174 dagar ute i kulturmiljön. Dessutom genomfördes fortbildningsdagar för lärare (31 st), inspirationsdagar, konferenser samt utbildningar med andra museer. Dessutom genomfördes upplevelsedagar med skolor på andra håll i Sverige, i Finland, Island och USA.

Verksamheten har utvärderats i rapporten *Att resa i tiden. Mål och medel i mötet mellan museum, skola och elever* (Red. Peter Aronsson, Per Gerrevall och Erika Larsson) från 2000 samt i ett tiotal uppsatser från olika universitet.

Kulturen – Lund

Kulturen har länge man önskat bedriva en pedagogik där alla sinnen används. Nu har man fått nya tjänster vilket innebär att man kan fördjupa tidsresemotodiken. Man har gjort försök med medeltida gästbud och programmet Folk och Fä. Många skolor anser emellertid att det är för dyrt och få bokningar kommer in. Man håller för närvarande på att utarbeta ett kulturmiljöpedagogiskt program ute på Östarp där man under våren erbjuder skolorna 20 gratisprogram. Östarp är ett friluftsmuseum i en fyrlängad gård från 1811, belägen 3 mil utanför Lund. Här bedrivs tidsresor till 1830-talet och man erbjuder också guidningar längs en natur- och kulturstig. Temat är ekologi och resursutnyttjande då, nu och i framtiden. Även husen inne på Kulturen används i den pedagogiska verksamheten. För de yngre har man en barnklubb ”Unga kulturen klubb” med 170 medlemmar.

En utvärdering av den pedagogiska verksamheten har gjorts av Pia Sander, Barn, skola och museum- en utvärdering av museipedagogiska metoder vid fem skånska museer, 1994.

Landskrona museum – Landskrona

Vid museet bedrivs kulturmiljöpedagogisk verksamhet. Det handlar främst om visningar och vandringar. Många olika typer av miljöer används. Vid Rothoffska kolonien genomförs visningar och skolklasser kan också få en bit jord att odla. Under sommaren erbjuder museet

stadsvandringar på olika teman. Till basutställningarna Nya Staden (1700-tals staden) och utställningen Kära Selma erbjuds stadsvandringar. Den senare vandringen har samma sträckning som den vandring Selma Lagerlöf gjorde med sina väninnor 1888. Jämförelser görs mellan Landskrona då och nu. Museet erbjuder även visningar av Tycho Brahes Ven och man arbetar också med skolor nära andra platser med anknytning till Tycho t ex Knutstorps borg och Herrevads kloster. På Citadellet erbjuds elever i årskurserna 3, 6 och 9 olika halvdagsprogram. Årskurs 3 arbetar med dansktiden. Citadellet visas och man genomför olika praktiska aktiviteter som exempelvis matlagning och korgflätning. I årskurs 6 sysslar man med citadellet som försvarsanläggning. Under denna halvdag rör man i vallgraven, landstiger och tittar på de olika typerna av vallar. Dagen avslutas med 1600-tals lekar. Eleverna i årskurs 9 arbetar med Citadellets moderna historia som fängelse och som instans för flyktingmottagning. I samband med arkitekturåret kommer man att ha en utställning om två av Landskronas stadsarkitekter och i anslutning till denna utställning kommer man att arrangera stadsvandringar. Skolorna kommer under hösten att erbjudas ett program med uppgifter ute i staden. Utgångspunkten är en beskrivning av vissa byggnader och miljöer från 1901.

Verksamheten vid Landskrona museum riktar sig till allmänheten. Speciella målgrupper är de boende i Landskrona samt skolorna i Landskrona, Kävlinge och Svalöv.

Verksamhetens omfattning är omkring 20 % av museets totala verksamhet.

Målet med kulturmiljöpedagogiken är att ge allmänhet och skolor större kunskap om den egna kulturmiljön och göra dem medvetna om vilka värden som finns i deras egen närmiljö.

Länsmuseet Gävleborg – Gävle

Vid museet bedrivs kulturmiljöpedagogisk verksamhet i flera olika former. Den arkeologiska enheten undervisar i arkeologi på gymnasieskolan sedan ett flertal år tillbaka. I denna undervisning ingår bland annat exkursioner och fältarbeten. Man håller dessutom föredrag för olika typer av föreningar och deltar även i museets programverksamhet. På den så kallade arkeologidagen varje år berättar man på plats om fornlämningar och utgrävningar. Museets arkeologer ger också råd till allmänheten i frågor rörande fornlämningar. De arkeologiska uppdragen presenteras på ett lättillgängligt sätt i en rapportserie. Inom ramen för projektet ”Skog och historia” bedrivs pedagogisk verksamhet riktad mot inventerare, lokalbefolkning och personal vid Skogsvårdsstyrelsen.

Som ett av få länsmuseer har Länsmuseet Gävleborg kulturturism som ett särskilt verksamhetsområde. Syftet är att lyfta fram ett urval av länets kulturmiljöer för såväl länets invånare som besöksnäringen. Arbetet sker främst genom projektet ”Järnriket Gästrikland” som är ett samarbete mellan museet och ett trettiotal besöksmål i landskapet. Det handlar om lämningar som alla på något sätt hänger samman med bergsnäringen. Inom ramen för detta projekt har man utvecklat ett pedagogiskt program. En faktabank i form av en hemsida har skapats och lärarna i länets skolor erbjuds fortbildningar. Museet vill att skoleleverna skall få uppleva besöksmålen som en integrerad del av undervisningen. Ett allmänt syfte med projektet är att utveckla besöksmålen pedagogiska skolverksamhet.

Enheten för kulturmiljö på museet bidrar till den pedagogiska verksamheten genom föredrag, rådgivning, rapporter, inventeringar samt olika typer av utbildningar såväl för fastighetsägare och hantverkare som för högskolans studenter.

Museet betraktar dessutom den ordinarie verksamheten med undervisning och utställningar om länets förhistoria, stadshistoria och bondeliv som en naturlig del av kulturmiljöpedagogiken.

I verksamheten använder man sig av många olika typer av miljöer. Det handlar om fornlämningsmiljöer och kulturlandskap, byggnader och andra typer av kulturmiljöer som t ex landskap, kyrkor, fäbodrar, kustmiljöer etc.

Målgrupperna för verksamheten är flera. Man vänder sig till lokalbefolkningen, turister, skolor, kommunerna i länet, byggfirmor, hantverkare, exploatörer och olika intressegrupper.

I Länsmuseum Gävleborgs verksamhetsplan för 2001 står följande att läsa. ”Museiverksamheten är en arena för samtidsanalys och framtidsdebatt där historien och konsten är tankeverktygen.” Målet med museets pedagogiska verksamhet är att stimulera till ett aktivt kulturintresse. Genom att ge upplevelser, kunskaper och fungera opinionsbildande vill man delta i och ge perspektiv på samhällsdebatten. Man vill skapa större förståelse och intresse för sambanden mellan dåtid och nutid och öka kunskapen om den egna bygden hos lokalbefolkningen. Det handlar också om att skapa en ökad respekt för kulturmiljön och kulturarvet.

Museets pedagogiska verksamhet har ej utvärderats specifikt. Den arkeologiska uppdragsverksamheten och forskningen har utvärderats av RAÄ samt länsstyrelsen. Även inventeringsprojektet ”Skog och historia” utvärderas årligen.

Malmö museer – Malmö

I Malmö museers regi bedrivs pedagogik i många olika kulturmiljöer. Som exempel på miljöer kan nämnas Malmöhus slott, Ebbas hus (gathus från sekelskiftet 1800) och Wowragården (med anor från 1600-talet). Kronologiskt sträcker sig verksamheten från forntid till nutid. Nyckelorden för pedagogiken är: Se och hör! Rör och gör!

Målgrupperna är elever och lärare i grundskola, gymnasium samt Komvux. Man välkomnar även vuxengrupper, föreningar och allmänheten. Drygt 50 % av besökarna tillhör kategorin barn och ungdomar.

I pedagoggruppen ingår tre heltidsanställda pedagoger, en halvtidsanställd samt en projektanställd på sex månader. Dessutom har nio intendenterna pedagogik inlagt i sina tjänster. Detta är dock inte tillräckligt och man tror sig kunna sysselsätta ytterligare två personer och ändå inte hinna med ordentligt.

Målet med verksamheten är att väcka intresse och tankar, få besökarna att ställa frågor och ifrågasätta. Man strävar efter att nå grupper som i vanliga fall sällan går till museer. Det handlar exempelvis om tonåringar och invandrare. Man har också en juniorklubb, Ask och Embla, som riktar sig till barn mellan 6-12 år. För tillfället arbetar man på försök med hörselskadade gymnasieelever.

Verksamheten har utvärderats av praktikanter från kulturvetarlinjen samt av barn och föräldrar från Ask och Embla.

Regionmuseet i Skåne – Kristianstad

Vid regionmuseets i Skåne bedrivs olika typer av kulturmiljöpedagogisk verksamhet. Det handlar om stadsvandringar, byavandringar samt visningar av kyrkor och arkeologiska undersökningar. Dessutom visas fornlämningar och fornlämningsområden för allmänheten. I den av Kristianstad kommun byggda vikingabyn medverkar en arkeolog med föredrag och visningar för allmänheten.

Verksamheten riktar sig till allmänheten, föreningar, byalag samt skolor. Skolverksamheten omfattar elever från förskolan och upp till Komvux. Som exempel på ”Historia på plats-aktiviteter” nämns olika visningar av stadens historia (byggnader och stadsvandringar) samt skulpturvandringar. De flesta elever kommer från årskurserna 1-6, Komvux och SFI.

Omfattningen varierar beroende på aktivitet. Stadsvandringar genomförs 10-15 gånger/år, medan skulpturvandringar äger rum ca 10 gånger/år. Verksamheten efterfrågas, men tids- och personalbrist gör att verksamheten inte är större.

Regionmuseum Västra Götaland – Vänersborg

På museet bedrivs olika typer av kulturmiljöpedagogisk verksamhet på flera platser inom gamla Älvsborgs län. Runt om i länet ordnas utställningar på olika teman. Bland dessa kan nämnas Nycklar till järnåldern och Spår i landskapet – vrid historien tillbaka. Till utställningarna har kataloger och lärarhandledningar producerats. Vid Byggnadsvård Nääs bedrivs förmedling av kunskaper om praktisk byggnadsvård. Här förekommer bl a kurs- och demonstrationsverksamhet. RVG har tillsammans med Länsstyrelsen och Hushållningssällskapet haft en mängd kurser, fältvandringar och enskilda gårdsbesök på temat natur- och kulturvården i odlingslandskapet. Lödöse museum bedriver en viss uppsökande verksamhet gentemot skolorna. Syftet är att visa hur man med utgångspunkt i sin lokala historia kan arbeta med framförallt förhistoria och medeltid. På en av Hushållningssällskapets gårdar i Dalsland bedriver man verksamhet kring kulturarvet i odlingslandskapet. På utstakade stigar med en broschyr i sin hand kan man studera landskapets natur- och kulturvården. Skolbarn får visningar i ladugården och därefter göra övningar ute i markerna.

Det är flera olika typer av miljöer som används i verksamheten. Utställningarna visas främst på bibliotek. Några skolor har fördjupat sina studier genom att utnyttja kulturmiljöer i skolan närhet i undervisningen. En av målsättningarna med utställningarna har varit att stimulera till ett ökat användande av närmiljön i skolornas verksamhet. På Nääs används bl a Nääs slott och vid kurser om odlingslandskapets natur- och kulturvården används lokala bygdegårdar samt landskap, bymiljöer och enskilda gårdar. I ett torp som förklarats för byggnadsminne har man tidigare haft skolverksamhet på teman som slöjd och livet förr.

Målgrupperna för verksamheten är många. Skolbarn, fastighetsägare, projektörer, byggfirmor, politiker, tjänstemän, lantbrukare, hembygdsrörelsen och andra organisationer samt

den intresserade allmänheten nämns.

Verksamheten har nått många människor. Utställningarna har haft nästan 23 000 besökare. En heltidsanställd pedagog arbetar med vandringsutställningarna. På Nääs finns en heltidsanställd antikvarie samt bibliotekarier och extrapersonal. RVG har en antikvarie som arbetar med kulturarvet samt den utbildningsverksamhet som görs inom ramarna för det sk miljöstödet. Dessutom deltar Hushållningssällskapets personal i denna verksamhet.

Målet med verksamheten är att sprida kunskap om kulturhistoria och verka för att landskapet och kulturmiljön används som en kunskaps- och inspirationskälla i skolan. Dessutom vill man sprida kunskap om byggnadsvård och om natur- och kulturhistoriska värden i odlingslandskapet. Man har ett uppdrag från Västra Götalandsregionen att sprida kunskap kring kulturarvet i odlingslandskapet till en bredare allmänhet.

Smålands museum – Växjö

Vid Smålands museum bedrivs olika typer av pedagogisk verksamhet. En omfattande verksamhet äger rum inne på museet, men också kulturmiljöer används. På Hjärtenholms lantbruksmuseum studerar skolelever spåren av en svunnen tid. Under en halvdag får eleverna leta upp spår från 1800-talet i museets omgivning. Man gör uppmätningar och samlar in material. Det handlar om husgrunder, brunnar, fruktträd etc. För de skolor som vill finns det möjlighet att stanna kvar för en sägenvandring genom Hjärtanäs by och övernattnings i det gamla sädesmagasinet på Hjärtenholm. Lantbruksmuseet används även för undervisning om vikingatiden. Eleverna får då prova på vikingatida tekniker som t ex ben-, skinn- och träarbete samt matlagning i kokgrop. Museet erbjuder även stadsvandringar och visningar exempelvis av Kronobergs slottsruin och Kulturstigen i Kronoberg. Under 1999 tog 5374 elever del av museets verksamhet. Museet medverkar även vid studiedagar, konferenser och anordnar exkursioner.

Pedagogisk verksamhet förekommer också på andra enheter inom museet. Avdelningen för byggnadsvård ger rådgivning, erbjuder kurser, deltar i konferenser och håller föredrag. Den arkeologiska uppdragsverksamheten försöker nå ut till allmänheten med de kunskaper som genereras genom nya utgrävningar. Därför har man ordnat regelbundna visningar av undersökningarna för hembygdsföreningar och allmänhet. Man deltar också i utbildningsverksamhet.

Stockholms läns museum – Stockholm

Vid Stockholms läns museum bedrivs kulturmiljöpedagogisk verksamhet i form av en arkeologisk kulturarvsskola. Bakgrunden till detta projekt står att finna i önskemål från lärarna på grundskolorna i Stockholms län som efterfrågat ett modernt läromedel i hembygdskunskap.

För att skapa en modern hembygdsundervisning i länet ville man starta en sk kulturarvsskola och 1997 startade kulturarvsskolan i Järfälla som ett pilotprojekt. Från och med hösten 1998 bedrivs kulturarvsskolan i full omfattning och riktar sig till hela länets låg- och mellanstadieskolor.

Målet med kulturarvsskolan är att lära barn och lärare att finna den egna hembygdens forntid genom att upptäcka och arbeta med hemtraktens fornlämningar. Lärarna skall ges nya uppslag till forntidsundervisningen och både lärare och elever skall lära sig se spår av forntiden ute i naturen. Ytterligare målsättningar handlar om att skapa förståelse hos lärare och elever för fornlämningarnas kulturhistoriska värde, ge fördjupade kunskaper om hembygdens forntid samt låta barn och lärare vara med om en lustfylld upplevelsedag.

En dag i kulturarvsskolan sträcker sig över en hel skoldag. En kulturarvspedagog kommer då ut till skolan. Dagen delas ofta in i fem moment: overheadbilder, utevistelse, föremål, jordprover och ben. Vid utomhusaktiviteterna använder man sig främst av två typer av fornlämningar; gravar och runstenar. Dessa väljs då de ofta upplevs som intresseväckande och spännande. Ute i fält genomför barnen diverse forskningsuppgifter.

Man ser utvecklingsmöjligheter för kulturarvsskolan i framtiden. Den huvudsakliga målgruppen är låg- och mellanstadiet. Kanske kan man också vända sig till yngre barn. En annan utvecklingsmöjlighet är att erbjuda dagar med olika teman t ex kläder, mat, runor, gravar etc. Ytterligare en sak är att ta fram forntidsväskor som skolorna kan hyra av museet. I projektbeskrivningen från 1997 finns en vision om att syssla med fler tidsåldrar än forntiden. I utvärderingen från 1999 nämns inte detta som någon tänkbar utvecklingsmöjlighet.

Under 1999 mötte kulturarvspedagogen 894 elever fördelade på 40 klasser i 22 skolor. Eleverna gick i årskurserna 0-9 med tonvikt på låg- och mellanstadium.

Verksamheten har utvärderats av läns museet genom enkäter. Utfallet blev genomgående mycket positivt.

Stockholms medeltidsmuseum – Stockholm

På medeltidsmuseet erbjuder man bland annat stadsvandringar i Gamla Stan. Man vänder sig både till skolklasser och till allmängrupper. Bland skolklasserna dominerar årskurserna 4-5 samt gymnasiet, dvs de årskurser då man läser medeltiden i skolan. Vandringarna kan se lite olika ut. Man kan välja att göra en så kallad RIM (rundtur i medeltiden) då man kombinerar vandringen med en timme inne på museet eller välja en helt vanlig stadsvandring på 1-2 timmar. Det går också att beställa vandringar med olika teman som t ex konst, byggnader, livet i staden etc. Man bedriver även en fortbildningskurs i medeltidshistoria riktad mot lärare i årskurserna 1-7. I denna kurs ingår en stadsvandring som även inkluderar Riddarholmen.

Årligen har man omkring 75 000 besökare och år 2000 hade man 1091 inbokade visningar. Man når ca 22 000 elever varje år.

Målet med verksamheten är att eleverna skall lära känna sin huvudstad och dess historia.

Sörmlands museum – Nyköping

Vid Sörmlands museum bedriver man sedan två år tillbaka kulturmiljöpedagogisk verksamhet. Denna är ännu inte särskilt omfattande utan befinner sig fortfarande under uppbyggnad. Antikvarierna på kulturmiljögruppen samverkar här med museets pedagog. Man beskriver sin verksamhet som stående på tre ben. För lärare som på egen hand vill använda kulturmiljöer i sin

undervisning har man utarbetat lärarhandledningar som gratis delas ut till skolorna. Skolor som vill arbeta ämnesövergripande i större projekt erbjuds att bli faddrar åt ett kulturhistoriskt objekt i skolans närhet. Museets personal fungerar då som en resurs i projektet. Slutligen erbjuder museet även studiedagar för lärare.

Museets lärarhandledningar förtjänar att uppmärksammas närmare. En av dem med titeln Framtidssörmland innehåller kartor från varje kommun som visar på ett antal kulturhistoriska objekt som skolorna kan undersöka med hjälp av frågor. Det handlar om flera olika typer av miljöer. Som exempel kan nämnas fornborgar, kyrkor, runstenar och industrier. Eleverna uppmanas här att fundera över vad som kommer att hända med de olika platserna i framtiden. Andra handledningar som givits ut av museet är Mitt drömhäus, Skolhuset som samhällsspegel och Sköldinge Gruva ett industriminne. Omkring 50 skolor har hittills införskaffat någon av dessa skrifter.

Under våren 2000 deltog museet i Riksantikvarieämbetets projekt "Adoptera ett framtidsminne". Syftet med projektet var att få fram bra pedagogiska modeller för hur kulturmiljöpedagogisk verksamhet kan bedrivas. Mellanstadieeleverna vid Sköldinge skola blev faddrar till den nedlagda järngruvan i Kantorp. Anledningen till att Sköldinge skola valdes ut var att skolan sedan länge arbetat med lokala kulturmiljöer i undervisningen. Projektet med fadderskolor fortsätter. Samarbetet med Sköldinge utvecklas och inom kort kommer ett järnåldersgravfält, en före detta vattenkuranstalt samt museets båthus att få fadderskolor. Samtliga inblandade skolor är låg- och mellanstadieskolor. Kontakt har tagits med en gymnasieskola, Thomasgymnasiet i Strängnäs, men ännu har man inte valt ut något objekt.

Sörmlands museum använder sig således av många olika miljöer i sin kulturmiljöpedagogiska verksamhet. Det viktiga är att väcka intresse för och öka kunskaperna om den lokala miljön. Man vill visa på det stora i det lilla och det lilla i det stora.

Målgrupperna för den pedagogiska verksamheten är skolornas olika stadier, även gymnasiet. Man ser emellertid inga begränsningar utan kan i framtiden tänka sig att samarbeta med föreningar, företag, organisationer och överhuvudtaget med alla som är intresserade av sin kulturmiljö och historia. I framtiden ser man hembygdsrörelsen som en självklar partner.

Målet med verksamheten är att öka kunskaperna om det lokala kulturarvet och den lokala historien för att därigenom få till stånd en ökad delaktighet i arbetet med att bevara och levande göra det sörmländska kulturarvet.

Värmlands museum – Karlstad

Den kulturmiljöpedagogiska verksamheten vid Värmlands museum består av flera olika delar. Det handlar om utställningar i samband med arkeologiska undersökningar, olika programpunkter kring olika teman inom kulturmiljövården samt byggnadsvård vid byggnadsvårdscentrat Borgvik. Vissa dagar sker samarbete med museets publika avdelning, t ex vid den så kallade Stadens dag. Årligen arrangeras en arkeologidag då samarbete sker med lokala amatörarkeologiföreningar. Man deltar även i den årligen återkommande Kulturhusens dag.

Målgrupperna för verksamheten är den intresserade allmänheten. Skolklasser nås i enstaka fall men har inte varit någon prioriterad grupp i kulturmiljövårdshänseende. Det finns dock planer på att starta ett projekt riktat mot skolans värld.

Att förmedla resultaten av enhetens verksamhet betraktar man som en naturlig del av den dagliga verksamheten. En viktig kanal för denna förmedling är den nyligen startade tidskriften K-märkt.

Den arkeologiska verksamheten har utvärderats av Martin Karlsson i en D-uppsats med titeln "Det dolda steget". Denna ventilerades i Uppsala 1999.

Västerbottens museum – Umeå

Den kulturmiljöpedagogiska verksamheten vid Västerbottens museum är relativt begränsad. Det handlar främst om exkursioner, visningar av arkeologiska undersökningar, kurser för amatörarkeologer samt stadsvandringar. Ingen av dessa aktiviteter är regelbundet återkommande utan är mer tillfällig karaktär.

Sedan en tid tillbaka driver emellertid museet projektet "Möten med Västerbotten". Syftet med detta är att museet skall nå ut i länet. Av de fem delprojekten är två inriktade mot kulturlandskapet. Detta gäller SPÅR som är ett regionalt läromedel som skall fungera som en vägledning till det västerbottniska kulturlandskapet. Det skall visa på spåren av historien. Den består ännu så länge av en bok (skriven, men ännu ej tryckt) samt en lärarhandledning. Den beskriver hur klasserna själva kan arbeta med sin kulturmiljö. Bakgrunden till detta läromedel är att de flesta läromedel som idag används i skolorna fokuserar på södra och mellersta Sverige.

Det andra av de två projekten är Sevärt i Västerbottens län som lyfter fram länets sevärdheter. Här ingår natur- och kulturrum vid natur och kulturmiljöer, skyltar längs större turistvägar, småskrifter samt guiden En bit Västerbotten.

Sevärt i Västerbottens län riktar sig främst till kulturhistoriskt intresserade turister. I samband med Möten med Västerbotten genomförs museiveckor ute i länet då museet "flyttar ut" till någon av kommunerna. Då arrangeras olika typer av kulturmiljöpedagogisk verksamhet utifrån de förutsättningar som finns på platsen. Målgrupperna är då kommunpolitiker, lärare, elever och allmänhet. Fortbildningar med lärare genomförs liksom fornminnesinventeringar med eleverna etc.

Museet planerar för närvarande för ett pedagogiskt material anpassat för varje kommun i vilket de olika kommunernas eget kulturlandskap kommer att vara centralt.

I den tidigare verksamheten var det främst förhistorien som uppmärksammades. Men i SPÅR och Sevärt i Västerbotten ingår ett större och mer varierat urval av kulturmiljöer, allt från det industrihistoriska kulturarvet till samiska miljöer.

Syftet med verksamheten är att förmedla en vilja att upptäcka det egna kulturlandskapet. Om man vill värna om regionens kulturarv i samhällsplaneringen krävs ett intresse och en medvetenhet hos invånarna själva.

Västmanlands läns museum – Västerås

På museet påbörjades den kulturmiljöpedagogiska verksamheten i liten skala under år 2000, men har nu kommit igång på allvar. Man har utarbetat en pedagogisk metod för att skolan skall kunna använda sig av den närliggande kulturmiljön i sin undervisning. Syftet med att använda en miljö i skolans närhet är att eleverna skall kunna se en direkt koppling mellan dåtid, nutid och framtid. Man vill visa eleverna vad människor åt, hur de levde, hur de byggde, hur de klädde sig etc. Tanken är att eleverna skall arbeta ämnesövergripande och att alla ämnen skall hitta sina självklara roller i skolan arbete med kulturmiljön. Lärarna skall se kulturmiljön som en resurs i undervisningen.

I projektbeskrivningen sägs att man kommer att utgå från platser som berättar om 1900-talets industrisamhällen. Det handlar således om industriområden och bruksmiljöer. Tanken är emellertid att den pedagogiska metoden skall kunna användas i andra kulturmiljöer. Arbetet kan ta sig olika resultat, t ex utställningar, dramatiseringar eller dokumentärfilm.

Den primära målgruppen inledningsvis är elever i årskurserna 6 och 7, men i en framtid kommer det att vara möjligt för elever från alla stadier att arbeta på ett likartat sätt. För att förbereda personalen i skolorna erbjuder museet fortbildning. Man försöker också bygga upp nätverk på lokal nivå för att på detta sätt samordna olika typer av kompetenser. För närvarande samarbetar man med tre av länets 11 kommuner. Två skolor är färdiga att gå in i projektet medan en tredje fortfarande befinner sig på kontaktstadiet.

Då verksamheten fortfarande befinner sig i ett initialske har inga utvärderingar gjorts. Man har emellertid kontaktat Mälardalens högskola för ett samarbete där en studie av verksamheten kommer att ingå.

Örebro läns museum – Örebro

Sedan sex år tillbaka bedriver museet amatörarkeologiska undersökningar. Dessa riktar sig till de amatörarkeologiska föreningarna i länet samt till det samhällsvetenskapliga programmet vid Virginska skolan. Man bedriver byggnadsantikvarisk pedagogik i form av byggnadsvårdsdagar, kurser och annan utåtriktad verksamhet. Syftet med denna verksamhet är att sprida kunskap om äldre tiders hantverk. Dessutom erbjuder man föreläsningar riktade till olika målgrupper.

De miljöer som används varierar beroende på vilken typ av verksamhet som bedrivs. Handlar det om kulturlandskap åker man ut till ett sådant. Byggnadspedagogiken bedrivs antingen på någon aktuell byggnadsplats eller i någon ”fejkad” miljö.

De primära målgrupperna för den kulturmiljöpedagogiska verksamheten är barn, ungdomar och allmänheten. Man gör sällan riktade insatser mot sådana grupper som inte själva efterfrågat verksamheten.

Målet med verksamheten är att sprida kunskap om historiska samband, väcka ett intresse för kulturhistoria samt att inspirera människor till egna insatser inom bevarandeområdet.

Vad gäller omfattningen av denna typ av verksamhet önskar museet att den vore större. Man ser detta främst som en resursfråga men också som en fråga om personalens intresse och inriktning. Man skulle gärna ha utåtriktade pedagoger som kunde ta sig an verksamheten.

Östergötlands länsmuseum – Linköping

För tillfället bedrivs ingen kulturmiljöpedagogisk verksamhet vid läns museet. Man planerar emellertid att starta en sådan på militärens före detta övningsfält i Linköping. Man har inbjudit Kalmar läns museum till en upplevelsedag för att få inspiration.

Av det ovanstående framgår att många olika typer av kulturmiljöpedagogik bedrivs vid de svenska museerna. Innan några sammanfattande iakttagelser görs, skall vi titta på den pedagogiska verksamhet som bedrivs vid länsstyrelserna runt om i landet.

Länsstyrelser

I nedanstående kartläggning kommer de olika länsstyrelserna att behandlas i bokstavsordning.

Länsstyrelsen i Blekinge län – Karlskrona

Länsstyrelsen bedriver ingen planerad pedagogisk verksamhet. Det som finns sker inom ramen för det dagliga arbetet med att sprida kunskap om kulturmiljöns värden och vårdaspekter. Föredrag hålls medan övrig pedagogik överläts till läns museet. I länsstyrelsens pedagogiska verksamhet används intressanta kulturlandskap, landskapsavsnitt eller bebyggelsemiljöer. Målgrupperna är länsinvånarna i stort, kommunerna och enskilda fastighetsägare. Man strävar efter att åstadkomma ett positivt förhållningssätt till kulturmiljön. Det handlar även om att säkerställa en relevant vård av kulturmiljöer.

Länsstyrelsen i Dalarna – Falun

Länsstyrelsen informerar aktivt om kulturmiljöfrågor i olika sammanhang. Man har också identifierat de kulturmiljöområden som särskilt profilerar landskapet. Som exempel på sådana områden kan nämnas timmerhuskulturen i Siljansområdets byar och fåbodar samt Dalabergslagens burks- och industrihistoriska miljöer.

På länsnivå har man tagit fram broschyrer med kartor och beskrivningar som informerar om ovanstående kulturmiljöområden. De främsta målgrupperna är turister samt de som bor i länet. Det handlar om att marknadsföra länet turistiskt liksom att visa att länet är en intressant region för boende och företagsetableringar.

På kommunal nivå sker samarbete med kommuner, hembygdsföreningar och stiftelser för att utveckla och informera om kulturlandskap och miljöer. Ibland sker det inom ramen för EKO-museer som sammanlänkar olika kulturmiljöer i en kommun. Länsstyrelsen ansvarar även för skyltning av de kulturhistoriska objekten. Framtagande av informationsbroschyrer och föredragshållande genomförs också av länsstyrelsen.

Man tillhandahåller också kompetens inom traditionella byggnadshantverk. Utbildningar knyts till byggnadsvårdsprojekten. Samarbete sker med Byggtutbildning Star i Dalarna som är

ett utbildningsorgan som drivs av byggmarknadens parter.

Länsstyrelsen bedriver också riktade informationer till planerare, vägverk, församlingar, företag, fastighetsägare etc. Informationen sker genom muntliga samråd, skriftliga yttranden och beslut.

Syftet med verksamheten är vidare än att bara värna, vårda och visa kulturarvet. Kulturvärdena skall utnyttjas för att lokalt och regionalt skapa attraktiva miljöer för boende, etableringar och turism. Länsstyrelsen försöker därför lägga till nya perspektiv på kulturmiljön och framhålla upplevelsevärden, viktiga samband samt strategiska – och strukturella värden.

Länsstyrelsen på Gotland

Vid länsstyrelsen bedrivs olika typer av kulturmiljöpedagogisk verksamhet. Ett aktuellt projekt handlar om kompetensutveckling för lantbrukare. Detta bedrivs inom ramen för Miljöstöd som drivs av jordbruksverket. Här medverkar samtliga länsstyrelser i landet. Man sysslar med individuell rådgivning, gårdsbesök, produktion av informationsmaterial och broschyrer, anordnande av kurser och studiecirkel etc. Syftet är att utbilda för och informera om bevarande och skötsel av natur- och kulturvärden i landskapet. I denna verksamhet står hela den gotländska landsbygden i fokus. Hagar, slåtterängar, åkrar etc står i fokus med avseende på biologisk mångfald och hävdhistoria. Det handlar egentligen om alla de kulturlämningar som människan skapat under de senaste 6000 åren.

Verksamheten riktar sig till lantbruksföretag och alla registrerade lantbrukare. Utbildningen är gratis och finansieras av jordbruksverket. För tillfället arbetar fyra heltidsanställda och fyra projektanställda med kompetensutveckling för lantbrukare.

Verksamheten syftar till att gynna den biologiska mångfalden och bevara och synliggöra de kulturvärden som finns i det gotländska landskapet. Den bidrar även till jordbruksnäringens fortlevnad då utbildningen är kopplad till ekonomisk ersättning till lantbrukarna för fortsatt hävd av markerna. Verksamheten har utvärderats av Jordbruksverket vid flera tillfällen och dessa utvärderingar har varit entydigt positiva.

Vid länsstyrelsen bedrivs också ett projekt med namnet Gotlands besöksplatser som innehåller en pedagogisk del. Projektet syftar till att utveckla ett befintligt urval av natur- och kulturmiljöplatser på Gotland. Man har kontakter med hembygdsförbund och hembygdsföreningar genom föredrag och intervjuer. På folkuniversitetet föreläser man inom ämnet Aktivitetsledarutbildning. Man planerar även för en utbildning av huvudmän för besöksplatserna.

Besöksplatserna som är 200 till antalet innefattar såväl natur- som kulturmiljöer som skall visas och presenteras för besökare. Ålgruppen är i första hand gotlänningar (kallade ”söndagsutflyktare”) samt svenska och utländska turister samt människor som besöker ön i andra ärenden som t ex arbete eller konferens. Projektet omfattar för närvarande 50 % men beräknas öka i omfattning under senare delen av 2001.

Syftet med verksamheten är att ge möjlighet till livfulla upplevelser för samtliga typer av besökare på besöksplatserna. Platserna skall även leda till lokal medvetenhet och engagemang

som förhoppningsvis leder till ökad utveckling på landsbygden.

Projektet har ej utvärderats då man ännu befinner sig i ett förstadium och fortfarande arbetar med att identifiera visioner, insatser och behov.

Länsstyrelsen i Gävleborgs län - Gävle

Man bedriver kulturmiljöpedagogik men använder ej termen. Pedagogiken är inte ett mål utan ett medel för att nå andra mål. Länsstyrelsen ser varje ärende som en pedagogisk uppgift. Information och utbildning ingår i verksamheten. Anslagen räcker emellertid inte till för att generellt arbeta pedagogiskt utan det handlar mer om särskilda projekt.

Som exempel på projekt med pedagogiska inslag nämner man Markernas mångfald där rådgivning om landskapets bevarande och vård ingår. Genom hembesök, kurser och informationsmaterial vänder man sig till lantbrukare. I projektet Tradition och byggproduktion 2000 utbildar man byggherrar och hantverkare. Det handlar om långa och korta kurser, informationsblad, utställningsdeltagande och konferenser. Man har även utbildat väg- och banverkets personal i bevarandet av värdefulla vägar. Detta har skett genom endagarskonferenser och en informationsskrift. I Hälsingegårdsprojektet ingår guidekurser, informationsmaterial samt hembesök med rådgivning hos gårdsägare.

Målgrupperna för verksamheten växlar. Det handlar bl a om hantverkare, tjänstemän och fastighetsägare.

Verksamheten är stor. Man anser att myndighetsarbetet skall innehålla pedagogiska och rådgivande inslag. Målen med verksamheten är att uppfylla de statliga kulturmiljömålen.

Länsstyrelsen i Halland – Halmstad

Ingen kulturmiljöpedagogisk verksamhet bedrivs för tillfället. Man lämnar över detta till museerna då länsstyrelsen inte kan prioritera denna typ av verksamhet.

Länsstyrelsen i Jämtlands län – Östersund

Förutom den verksamhet som bedrivs av läns museet finns även hembygdsföreningar och fornbyar som bedriver pedagogisk verksamhet. Dessa verksamheter har stor verksamhet i länet. Ett exempel är hällristningsmiljön i Glösa som har verksamhet riktad bl a till skolbarn.

Länsstyrelsen förklarar att man inte har tid och möjlighet att leverera en färdig kartläggning av den verksamhet som bedrivs ute i länet. Bedömningen är den att den verksamhet som bedrivs av olika aktörer ute i länet i omfattning motsvarar den som läns museet har i Östersund.

Länsstyrelsen i Jönköpings län – Jönköping

Kulturmiljöpedagogik bedrivs av länsstyrelsen i form av kurser i byggnadsvård och odlingslandskapets historia. Dessutom sker informationsarbete i form av inventeringar, rapporter, broschyrer, skyltar, foldrar, utställningar samt information på nätet.

De miljöer som används är forn lämningar, byggnadsminnen, olika kulturmiljöer samt

kulturminnen.

Målgrupperna för verksamheten är länets kommuner samt den breda allmänheten. För år 2001 har man fått 100 000 kr till verksamheten.

Syftet med verksamheten är att åstadkomma ökad kunskap om och förståelse för och hänsyn till kulturarvet.

Länsstyrelsens verksamhet har utvärderats av dem själva.

Länsstyrelsen i Kalmar län – Kalmar

Länsstyrelsen har myndighetsansvar när det gäller kulturmiljöfrågor. Det handlar t ex om att vårda och visa fornlämningar, ge bidrag till kulturhistoriskt värdefull bebyggelse eller intressanta landskap.

Ett viktigt inslag är de informationsskyltar som sätts upp vid fornlämningar, byggnader och annat av kulturhistoriskt värde i länet. Dessa vänder sig till alla intresserade. På nyare skyltar ligger tyngdpunkten på illustrationer för att också icke läskunniga skall kunna ha glädje av dem.

I länet håller man föreläsningar och kurser och förklarar kulturhistoriska samband och värden. Målgrupperna kan exempelvis vara vägentreprenörer, folk som arbetar i skogen och lantbrukare (Markernas mångfald). Gästföreläsningar görs vid högskolan och folkhögskolan.

Syftet med verksamheten är att skapa mer kunskap om och öka förståelsen för de kulturhistoriska värdena.

Länsstyrelsen i Kronobergs län – Växjö

Länsstyrelsen ägnar inte särskilt stor del av verksamheten åt pedagogik. Man ger ut en del skrifter och broschyrer samt tar emot skolklasser och enstaka elever och berättar om kulturmiljövården i samhällsplaneringen.

Länsstyrelsen i Norrbottens län – Luleå

Vid länsstyrelsen bedrivs ingen kulturmiljöpedagogisk verksamhet om inte fornminnesvård kan räknas hit. Miljöerna som omfattas av denna verksamhet utgörs av fornlämningar av skilda slag samt kulturhistoriska miljöer som t ex kvarnar, odlingslandskap etc. Dessa miljöer vårdas efter behov samt förses med informationsskyltar.

Målgruppen för verksamheten är den breda allmänheten och syftet är att ge denna grupp en rättvisande bild av länets och kommunernas historia och förhistoria.

För närvarande utvärderas verksamheten i projektform av länsstyrelsen. I projektet ingår även av länsstyrelsen oberoende projektanställda.

Länsstyrelsen i Skåne län – Malmö

Länsstyrelsen bedriver ingen organiserad pedagogisk verksamhet för tillfället. Man medverkar emellertid med föreläsningar vid SLU Alnarp, LTH samt Arkeologiska institutionen vid Lunds universitet. Temat för dessa föreläsningar är kulturmiljö, byggnader, byggnadsminne och

värderingsfrågor.

Länsstyrelsen i Stockholms län – Stockholm

Länsstyrelsen deltar i det sk länsmiljöprogrammet för lantbruket och den nationella kampanjen Markernas mångfald. Detta är en rådgivningskampanj med lantbrukare och markägare som målgrupper. Syftet är att ge rådgivning om odlingslandskapets natur- och kulturvärden samt dess skötsel. Länsstyrelsen hade 1997-2000 samordningsansvaret för kampanjen inom länet. Detta innebar planering, upphandling och genomförande av kurser, fältvandringar, studiecirklar, rådgivning etc. Som exempel på kurser som genomförts kan nämnas praktisk trädgårdesgårdsbyggnad, historiska kartor, historisk markanvändning samt trädvård.

De miljöer som använts är demonstrationsgårdar som tagits fram inom ramen för kampanjen. Urvalet har styrts av en strävan att möjliggöra pedagogik i fält. Även teman för kurser har styrts urvalet av miljöer. Trädvårdskurser har bl a hållits vid större herrgårdar med alléer.

Målgrupperna för verksamheten har främst varit lantbrukare, markägare samt andra personer sysselsatta inom lantbruket. Man har haft ca 300 deltagare/år.

Syftet med verksamheten har varit att öka förståelsen och respekten för vikten av att beakta historisk hävd och säkerställa långsiktigt bevarande av natur- och kulturvärden i odlingslandskapet.

Utvärderingar av Markernas mångfald har gjorts av RAÄ samt Jordbruksverket. Kurser och enskild rådgivning utvärderas fortlöpande.

Bland den övriga verksamhet som bedrivs kan nämnas föreläsningar vid olika universitetsinstitutioner, handledarskap vid examensarbeten samt deltagande vid föredrag ordnade av hembygdsföreningar.

Länsstyrelsen i Uppsala län – Uppsala

Länsstyrelsen bedriver ingen kulturmiljöpedagogisk verksamhet i egen regi. Däremot stödjer man sådan verksamhet genom bidrag till olika typer av projekt. Man hänvisar till Upplands museum, Enköpings museum samt till Vallonbruk i Uppland

Länsstyrelsen i Södermanlands län – Nyköping

Man betraktar kulturmiljöpedagogik, förstått som utåtriktat arbete i form av information, kurser etc, som en grundläggande del i en aktiv kulturmiljövård. Länsstyrelsen är inblandad i frågor om kyrkor (utbildningsdagar med kyrkans folk samt genom kontakter med församlingar genom telefon och besök). Även byggnadsvården innehåller pedagogiska inslag genom rådgivningar, kurser och seminarier. Här riktar man sig till fastighetsägare, jordägare, herrgårdsägare etc. Man stödjer läns museets arbete ekonomiskt i samarbetet med en gymnasieskola som har byggnadsutbildning. Syftet är att eleverna skall få möjlighet att arbeta med äldre byggnader. Man bedriver även skyltning av byggnadsmiljöer. Vad gäller kulturlandskapsvård så stöttar

man två museigårdar. På den ena sker jordbruk på traditionellt vis efter 1950-tals modell. Visningar erbjuds skolklasser och andra. Inom fornvården bedriver man sedan flera år tillbaka ett ambitiöst skyltningsprojekt.

Man försöker utgå från det människor ser och kan uppleva och försöka binda samman trådarna. Man försöker utgå från helheter, t ex herrgårdslandskapet (byggnader, odlingslandskap etc). Ett annat block man arbetar med är det industrihistoriska arvet. Ett tredje är medeltiden då länets kyrkor står i centrum.

Länsstyrelsen i Värmland – Karlstad

Ingen kulturmiljöpedagogisk verksamhet bedrivs vid myndigheten.

Länsstyrelsen i Västerbottens län – Umeå

Kulturmiljöpedagogik bedrivs ständigt i den löpande verksamheten. Dessutom produceras informationsmaterial och andra skrifter som har anknytning till kulturmiljön.

Länsstyrelsen i Västernorrlands län – Härnösand

Länsstyrelsens lantbruksenhet bedriver kulturmiljöpedagogisk verksamhet. Det handlar om studiecirklar om fornlämningar, byggnader samt natur- och kulturvården i odlingslandskapet. Man håller även kurser om historiska kartor, fornlämningskurser samt kurser om kulturvården i odlingslandskapet, gärdesgårdar och byggnadsvård. Man anordnar även fältvandringar.

De flesta kurser hålls ute på landsbygden i byar. Man utgår från gamla kartor och spårar sig bakåt i tiden. Vissa kurser förläggs till hembygdsgårdar och på platser i riksintressanta miljöer (fornlämningsområden och bebyggelsemiljöer) Gärdesgårdskurser har hållits inom ett naturreservat.

Målgrupperna är främst bönder, markägare samt entreprenörer inom jordbruket.

Verksamheten syftar till att höja kompetensen hos dem som är verksamma inom jordbruket och ge dem motivation till att vidta åtgärder för att bevara och förstärka odlingslandskapets kulturhistoriska värden.

Verksamheten utvärderas av Dokumenthuset i Östersund på initiativ av jordbruksverket. Själva har man gjort en utvärdering av skötselplanerna mellan 1996-99.

Länsstyrelsen i Västra Götalands län – Vänersborg

Den kulturmiljöpedagogiska verksamheten är synnerligen begränsad. I det dagliga arbetet handlar det om att muntligen och skriftligen övertala omvärlden att ta hand om kulturmiljön på ett bra sätt. Man ger ut rapporter om byggnadsminnen, områden av riksintressen etc. Detta är emellertid undantag och ligger ej i länsstyrelsens uppdrag.

Länsstyrelsen i Örebro län – Örebro

Man konstaterar att ett av kulturmiljövårdens viktigaste mål är ”allas förståelse, delaktighet och ansvarstagande för den egna kulturmiljön”. Detta kräver att den pedagogiska aspekten genomsyrar länsstyrelsens myndighetsutövning.

De områden som särskilt beaktas i pedagogiskt avseende är byggnadsvården (bevarandet av byggnader för att tydliggöra länets historiska utveckling) och fornvården (vård av fornlämningar och kulturmiljöer för att tydliggöra länets historiska utveckling). Riktade pedagogiska satsningar görs inom projekten Tradition och byggproduktion (länets byggda kulturarv används i pedagogiskt syfte), Kompetensutveckling av lantbrukare inom miljöområdet med miljöstöd, KULM (kurser i odlingslandskapets framväxt och vård, gårds- och landskapsvandringar), Skog och historia (inventeringar av kulturlämningar i skogsområden, genomförs av arbetslösa och frivilliga) samt Life (EU-projekt som syftar till att tydliggöra och demonstrera det biologiska kulturarvet för allmänhet och skogsbruksföretag genom visningar av odlingsspår, kolbottnar etc).

Målgrupperna för verksamheten är Byggnadsvårdsprojektörer/entreprenörer, tjänstemän, fastighetsägare, lantbrukare, skogsbruksföretag och den breda allmänheten.

Verksamheten utvärderas för närvarande. Hanna Domfors har skrivit ett examensarbete om bidragshandlingen vid tre länsstyrelser, däribland Örebro. Detta arbete ventilerades vid Göteborgs universitet. Utvärderingar har även genomförts av RAÄ.

Efter denna genomgång av den kulturmiljöpedagogiska verksamheten vid museer och länsstyrelser skall jag försöka göra några sammanfattande iakttagelser av vad som framkommit.

Kulturmiljöpedagogik vid museer och länsstyrelser – en kort sammanfattning

Av kartläggningen framgår med all önskvärd tydlighet att många olika typer av kulturmiljöpedagogik bedrivs vid museer och länsstyrelser runt om i landet. De svar som kommit in visar på vikten av att låta definitionen av detta begrepp vara relativt vid och inte inskränka den till att endast innefatta några få typer av verksamhet. Därför bör sådan verksamhet som handlar om att öka kunskaperna om kulturmiljön räknas hit liksom den pedagogiska verksamhet som äger rum i en kulturmiljö, oavsett vilken metod för förmedling och levandegörande som används.

I denna studie har en bred definition av begreppet kulturmiljöpedagogik tillämpats, vilket innebär att såväl aktiviteter som syftar till information om kulturmiljön som pedagogisk verksamhet i kulturmiljön tagits med. Vad det gäller information om kulturmiljön handlar det om skyltning av kulturminnen, föreläsningar, rådgivning, olika utbildningsinsatser samt framtagande av informationsmaterial, böcker och lärarhandledningar. De pedagogiska aktiviteterna i kulturmiljön utgörs främst av olika typer av visningar, guidningar och vandringar men också drama, rollspel, upplevelsedagar och praktiska aktiviteter förekommer. Man skulle kunna säga att vi har att göra med två olika typer av kulturmiljöpedagogiska aktiviteter, en där

ett möte med en publik äger rum öga mot öga och en annan där mötet huvudsakligen sker genom skrift.

I den mån den pedagogiska verksamheten äger rum i en kulturmiljö, kommer flera olika typer av miljöer till användning. Man rör sig i landskap (kultur- och naturmiljöer), stadsmiljöer samt vid fornlämningar, industriminnen och byggnader av olika slag. Kronologiskt täcker man in perioder från forntid till 1900-tal. Vilka perioder eller epoker som står i centrum varierar mellan de olika institutionerna.

De målgrupper som kulturmiljöpedagogiken riktar sig mot är främst skolelever och allmänhet. Bland skolorna är det främst grundskolan som deltar i de olika aktiviteterna, även om andra stadier som förskola, gymnasieskola och vuxenutbildning också nämns. Andra målgrupper är jord- och skogsbrukare, entreprenörer, exploatörer och kommunanställda med flera. Få museer nämner särskilt turister som en viktig målgrupp även om man troligen kan anta att dessa av många institutioner räknas till målgruppen allmänhet. Kanske borde kulturturism vara ett angeläget område för museer och länsstyrelser att satsa på i framtiden.

Länsstyrelsernas pedagogiska verksamhet skiljer sig naturligtvis i flera avseenden från museernas. Den största skillnaden är kanske att de endast i mycket liten omfattning bedriver pedagogik öga mot öga med en publik ute i kulturmiljö. För dem handlar det främst om skyltning av kulturminnen, framtagande av informationsmaterial av olika slag samt olika typer av utbildningsinsatser. Man fattar även beslut om stöd, reservat och restriktioner

Av kartläggningen av den kulturmiljöpedagogiska verksamheten vid museer och länsstyrelser framgår också att få utvärderingar eller studier av denna typ av pedagogik har gjorts. Detta förefaller vara ett mycket angeläget forskningsområde i framtiden.

Ett generellt problem för många enheter är att det saknas tillräckliga resurser för att bedriva kulturmiljöpedagogik i den omfattning som man skulle önska. Flera institutioner säger sig vara i behov av mer personal. En konsekvens av detta är att mer resurser borde satsas på pedagogisk verksamhet vid såväl museer som länsstyrelser i framtiden.

Av kartläggningen har framkommit att de olika institutionerna definierar begreppet kulturmiljöpedagogik väldigt olika. Vissa menar att detta innefattar nästan alla typer av museiverksamhet medan andra ger det en betydligt snävare tolkning och använder det för att beskriva en mycket speciell typ av pedagogisk aktivitet. Detta visar på behovet av en framtida diskussion för att därigenom komma från till en gemensam definition av hur begreppet kulturmiljöpedagogik skall förstås.

Vad finns skrivet om kulturmiljöpedagogik?

Tanken att kulturmiljöer kan användas i pedagogisk verksamhet är inte ny och det finns således en hel del skrivit om detta. Avsikten med denna korta litteraturöversikt är inte att ge en total bild av vad som skrivits på detta tema. Syftet är istället att peka på vilka olika typer av litteratur som finns för att därigenom visa vad som saknas eller som behövs mer av. Den tidigare genomgången av kulturmiljöpedagogik vid museer och länsstyrelser visade exempelvis att endast ett fåtal verksamheter studerats eller utvärderats. Här öppnar sig således ett framtida forskningsfält. Jag har för avsikt att dela in den litteratur som jag tagit del av i olika grupper för att sedan skriva något kort om respektive kategori och ge några konkreta litteraturreferenser till respektive grupp.

Efter att ha tagit mig igenom en del av den litteratur som finns tycker jag mig kunna urskilja fyra olika kategorier av skrifter. Dessa skulle kunna beskrivas som:

1. Lägesbeskrivningar
2. Handböcker och metodbeskrivningar
3. Kulturmiljöer i skolundervisningen
4. Forskning kring kulturmiljöpedagogik

I det följande skall de olika kategorierna behandlas i tur och ordning.

Lägesbeskrivningar

En del texter har karaktären av *lägesbeskrivningar*. Med detta menar jag att de beskriver en verksamhet som finns just nu. Syftet verkar ofta inte vara något annat än att just beskriva en verksamhet som bedrivs av någon institution, ofta författarens egen. Som exempel kan nämnas Sofi Hjorts beskrivning av kulturarvsskolan vid Stockholms läns museum, Per –Inge Lindquists artikel om Marinmuseum i Karlskrona samt Ebbe Westergrens redogörelse för arbetet med lokalhistoria vid Kalmar läns museum. Till denna typ av litteratur skulle man också kunna räkna de olika typer av informationsmaterial som beskriver verksamheten vid de olika institutionerna. En annan typ av lägesbeskrivningar är de översikter som beskriver de museipedagogik som bedrivs i Sverige. Ett exempel på en sådan är boken *Upptäckarglädje* som givits ut av Statens kulturråd.

Handböcker och metodbeskrivningar

Det finns en uppsjö olika handböcker som beskriver hur man kan använda sig av kulturmiljöer i pedagogisk verksamhet och hur man bär sig åt för att läsa landskap och platser. Här skall några exempel ges. Boken ”Läsa landskap” är en introduktion till hur man läser olika typer av kulturmiljöer och berättar också hur dessa vuxit fram. Den innefattar en rad olika miljöer som till exempel odlingslandskap, vägar, städer, industrimiljöer och befästningar. En god introduktion i hur man läser och använder sig av landskap i pedagogiskt syfte får man också i böckerna ”På

upptäcktsfärd i kulturlandskapet” och ”Morfars hus. Om att se det förflutna”. I ett examensarbete från Göteborgs universitet har Hanna Kainert och Hanna Krusell utarbetat en metod för att förmedla en kulturmiljö på plats. Idéer till hur man kan använda sig av och arbeta med stadsmiljöer får man i boken ”Syna staden”. För att göra det förflutna levande kan man gå till väga på en rad olika sätt. I ”Miljön som minne” presenteras hela levandegörandeprocessen från idé till utvärdering och många konkreta exempel lyfts fram. Levandegörandets möjligheter och problem diskuteras utförligt. För den som är intresserad av att arbeta pedagogiskt med kulturmiljöer finns det således en hel del material att använda sig av.

Kulturmiljöer i skolundervisningen

Under många år har kulturmiljöer används i skolundervisning och det finns således en hel del skrivet om detta. Ett exempel på hur skolmiljöer kan användas i skolundervisningen finner vi exempelvis hos Åke Hyenstrand i ”Kultur, miljö och skola. Lars Linge har i flera artiklar förespråkat ett ökat användande av kulturmiljöer i historieundervisningen i skolan. Fortfarande saknas emellertid bra elevenpassade läromedel för undervisning i kulturmiljövård för äldre elever i skolan.

Forskning kring kulturmiljöpedagogik

Det finns inte särskilt mycket forskning gjord kring hur effektiv denna typ av pedagogik är och hur den skulle kunna utvecklas. Arbetet med ”living history” på Jamtli har undersökts av Elisabeth Andersson. Förmedlingsverksamheten vid Vuollerim har studerats av Hanna Moback och Kjell Knutsson. I en större studie har Kalmar läns museums arbete med historiska rollspel och historiska upplevelsedagar undersökts av forskare inom disciplinerna historia och pedagogik vid Växjö universitet. I framtiden kommer mer forskning kring kulturmiljöpedagogisk verksamhet vid olika institutioner att behövas.

Av denna korta litteraturöversikt kan vi konstatera att det finns en hel del litteratur som på olika sätt behandlar ämnet kulturmiljöpedagogik. Det som behövs i framtiden är främst mer forskning kring olika typer av kulturmiljöpedagogik samt en lärobok i kulturmiljövård för skolbruk. I rapportens inledande kapitel lyfts några viktiga framtida forskningsområden fram.

Käll- och litteraturförteckning

Tryckta källor och litteratur

- Anderson, Elisabeth, *Living-history. En lek med historien?* Göteborgs universitet. Institutionen för kulturvård, 1994:20.
- Aronsson, Peter, Gerrevall, Per & Larsson, Erika (red), *Att resa i tiden: mål och medel i mötet mellan museum, skola och elever.* Centrum för kulturforskning, Växjö, 2000.
- Blomquist, Nils (red), *Läsa landskap. En fälthandbok om svenska kulturmiljöer.* Utbildningsradion. Stockholm, 1994.
- Ehn, Billy, *Museendet: den museala verkligheten.* Carlssons bokförlag, Stockholm, 1986.
- Friman, Helena, *Morfars hus. Om att se det förflutna.* Almqvist & Wiksell förlag AB, Stockholm, 1996.
- Geijerstam, Jan af, *Miljön som minne. Att göra historien levande i kulturlandskapet.* Riksantikvarieämbetet. Helsingborg, 1998.
- Grundberg, Jonas, *Kulturarvsförvaltningens samhällsuppdrag. En introduktion till kulturarvsförvaltningens teori och praktik.* Göteborg, 2000.
- Gustafsson, Lotten, "Idag skall vi ändra på historien. Sex sätt att berätta om Valdemar Atterdags härjningar på Gotland." *RIG 2*: 1998.
- Hjort, Sofi, *Kulturarvsskolan – en utvärdering av verksamheten ht-98/vt-99. Stockholms läns museum.* Rapport 1999:10.
- Hyenstrand, Åke & Axelsson, Erik, *Den historiska miljön som läromedel. Ett pedagogiskt försök utifrån Hedemora kommun.* Stockholm, 1985.
- Hyenstrand, Åke, *Kultur, miljö, skola.* Stockholm, 1989.
- Häggström, Anders, *Levda rum och beskrivna platser. Former för landskapsidentitet.* Carlssons bokförlag, Stockholm, 2000.
- Jameson, John H (ed), *Presenting archeology to the public. Digging for truths.* AltaMira Press, 1997.
- Jamtli Historieland. Kulturellt utvecklingscentrum. Förslag från Jamtliutredningen 1999.*
- Kainert, Helena & Krusell, Hanna, *På upptäcktsfärd i kulturmiljön. En studie i levandegörandet av kulturmiljöer med tillämpning i fall och slussområdet i Trollhättan.* Göteborgs universitet. Institutionen för kulturvård, 1996:23.
- Larsson, Eva-Lena & Öborn, Gösta, *På upptäcktsfärd i kulturlandskapet. Fakta och arbetsidéer.* Göteborg, 1991.
- Levandegöra arkeologi – hur och varför?* Metodkonferens 1989. Rapport från riksantikvarieämbetet 1990:3.
- Lindquist, Per-Inge, "Hur levandegöra en gammal marin miljö?" *Årsbok Karlskrona Marinmuseum*, 1999.
- Lindroth, Sten, *Svensk lärdomshistoria. Stormaktstiden.* Stockholm, 1997.
- Sveriges kulturarv. Att förvalta det förflutna.* Svenska institutet. Stockholm, 1998.
- Linge, Lars, *Historia i miljöperspektiv. Kulturmiljöer i historiskt undervisningsmaterial.* Göteborg, 1991.
- Linge, Lars, "Kulturmiljö – en väg till historien". *Kulturmiljövård 3*:1995.
- Moback, Hanna & Knutsson, Kjell, *I framtidens spår. Ett förmedlingsprojekt vid Vuollerim 6000 år, genomfört 1999-2000.* Vuollerim, 2000.
- Myrén, Rebecka, *Kulturmiljövård och pedagogik.* Göteborgs universitet. Institutionen för

kulturvård, 1994:22.

Peterson, Marie, *Syna staden*. Riksantikvarieämbetets förlag. Borås, 1999.

Saltzman, Katarina & Svensson, Birgitta (red), *Moderna landskap. Identifikation och tradition i vardagen*. Natur & Kultur, Stockholm, 1997.

Trondman, Mats & Lebeda Charlotta, *Det kulturpolitiska forskningsfältet med inriktning mot barn- och ungdomskultur – finns det?* Centrum för kulturforskning, Växjö, 2001 (under utgivning).

Upptäckarglädje: om museipedagogik. Statens kulturråd, Stockholm, 1999.

Westergren, Ebbe, ”Den lokala historien förmedlad i teori och praktik. Om historieundervisning för barn och vuxna i Kalmar län.” *Kalmar län*, 1994.

Websidor

<http://www.raä.se/samhall/index.asp> 2001-02-08

<http://www.rixlex.riksdagen.se/htbin/> 2001-04-12

Bilaga 1

Olle Larsson
Institutionen för humaniora
Historia
Växjö Universitet
351 95 Växjö
Olle.Larsson@hum.vxu.se
Tel. 0470-708243

Växjö 2001-01-22

Kartläggning av kulturmiljöpedagogisk verksamhet

Hej!

På uppdrag av Riksantikvarieämbetet genomför historikerna professor Peter Aronsson och fil. dr. Olle Larsson en kartläggning av den kulturmiljöpedagogik som bedrivs av svenska museer och länsstyrelsernas kulturmiljövårdsenheter. För att vår inventering skall bli så heltäckande som möjligt ber vi er att skriftligt besvara nedanstående frågor. Om ni har någon form av informationsmaterial som presenterar er verksamhet vore vi tacksamma om vi fick ta del av detta.

- Bedrivs någon form av kulturmiljöpedagogik vid ert museum?
- Om ja, vilken typ av verksamhet sysslar ni med?
- Vilka miljöer används och hur?
- Vilka är målgrupperna för er kulturmiljöpedagogiska verksamhet?
- Hur stor omfattning har er verksamhet?
- Vad vill ni åstadkomma med er kulturmiljöpedagogik?
- Har er verksamhet studerats och utvärderats och i så fall av vem eller vilka?

Vi vore tacksamma om svar på frågorna samt eventuellt informationsmaterial kunde vara oss till handa under februari 2001.

Tack på förhand!

Med vänliga hälsningar

Olle Larsson

